

РУСИНИ

Доц. ПгДр. Анна
ПЛІШКОВА, ПгД.:
Словенська
русиністика в новій
етапі розвоя
8. – 10. стор.

Ґоразд А. ТІМКОВІЧ,
ЧСВВ: Єромонах
о. Павел Антоній
Петрашовіч
(1929 – 2012)
13. – 16. стор.

Мґр. Валерій ПАДЯК,
к. н.: Перша „леґална”
русинська публікація
на Підкарпатю
17. стор.

Нова професіонална русиністка
ПгДр. Кветослава Копорова

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXII, č. 3 / 2012

КУЛТУРНО-ХРІСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС

• 17. септембра 2012 на Філософичній факулті Пряшівської університету обгаїла свою дїзертачну роботу з русинського языка і написану по русиньскы одборна асїстентка ІРЯК ПУ ПгДр. К. Копорова (злїва), котру окрем інших з інтересом слухала і доц. ПгДр М. Седлакова, ПгД., з ФФ УПЙШ в Кошіцях.

Фотка: А. П.

• Іщі уважнїше обгаїбу дїзертачной роботи ПгДр. К. Копоровой слухали: (злїва) председкыня комісії проф. ПгДр. М. Чіжмарова, к. н., і опонентка проф. ПгДр. Ю. Дудашова, др. н., обидві з Пряшівської університету у Пряшові.

Фотка: А. П.

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н., Научный центр карпатістики, Ужгород

Перша світова війна: Карпатськы спомины

(Урывкы з будучой книги автора, яка буде присвячена 100-рочу од зачатку першой світової войны.)

Смутна Маковіця, старостлива Лабірщина

Довга і страшна конфронтація російской і австро-угорьской армады на малім просторі Карпатського водорозділюючого хребта перемінило тоту смугу на територію неперестанной людської біды. Почас боєвых акцій гинуло містне насеління – Русины. Ніщили ся села, горіли хыжы, шырили ся епідемії. То, што не зніщила война, зніщів голод. Люде втікали хто де, лем жебы пережыли тот час.

В споминах участника боєвых акцій історіка Петра Сова находиме такы доказы: *„Когда русские войска заняли Карпаты, кавалерийские разъезды, обследуя леса и проходы в ущельях, находили там семьи умирающих от голода крестьян. Убежав из разорённых сел, они прятались в густых хвойных зарослях, в норах на недоступных кряжах. Выберут лощинку или выроют ямку. Сверху несколько жердей, на них навалена куча ветвей, сбоку оставлена норка – пролезть человеку. Для многих наши разъезды являлись избавлением от голодной смерти. Но во многих землянках находили уже окоченевшие трупы. Умерших наши солдаты хоронили по склонам гор, а оставшихся в живых откармливали, отогревали и отправляли в город.“*

Не зістали боком од того людського нещастя ані історичны русиньскы землі Маковіця і Лабірщина в сучасній Словакії.

Є там єдна гора, яку містны жытелі называли „Горов кровли“. В часі тяжкых боїв она переходила „з руки до руки“ по сім раз на день. Дашто подобне ся одбывало тыж на Чорній Горі і на горі Маковіця (670 м) – яка на мапах вызначена в трикутнику міджі Бардеєвом, Зборовом і Свідником. Од назвы горы походить і назва цілого горьского бескидського масіву на выході сучасной Словакії, оддавна заселеного Русинами.

Маковіця у октобрі 1914 – маю 1915 ся стала епіцентром боїв правого крыла 8-ой російской армады генерала Брусілова і 3-ей австро-угорьской армады генерала Светозара Бороєвіча. Подля штатістік, лем на Чорній Горі неприятельскы стороны охабили мертвых 3 428 вояків і офіцірів.

Містне жытельство у прифронтовій лінії было впало до великой біды. Взякла епідемія брішного тифусу. У селі Ладомирова (на северо-выход од Свідника) хворота захопила ціле село, масово зачали вмерати люде – як містны жытелі, так і вояцы. Містных ховали на цінтерю, а вояків зносили до кучі, поливали бензином, присыповали вапном і підпалёвали. Мож было відіти, як дагде в огню ся рушають іщі живы люде. Лем у селі Ладомирова на воєньскім цінтерю было похованых понад тристо російскых вояків.

На северозапад од Свідника лежить велике село Зборів, знаме в історичній літературі тым, же недалеко іщі і теперь мож відіти розвалины Зборівського (Маковіцького) замку з XIII. стороча. Почас першой світової войны село Зборів было цалком зніщене і по войні ся по-

Обсяг

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.:
Перша світова війна: Карпатськы спомины

1. – 3. стор.

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА,
ПгД.: *Із словотвору називниковых дериватів*

3. – 7. стор.

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА,
ПгД.: *Словеньска русиністика в новій етапі розвоя*

8. – 10. стор.

ПгДр. Миколай КСЕНЯК: *Мати у творах Марії Мальцовской*

11. – 12. стор.

Горазд А. ТІМКОВІЧ, ЧСВВ:
Єромонах о. Павел Антоній Петрашовіч (1929 – 2012)

13. – 16. стор.

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.:
Перша „легална“ русиньска публікація на Підкарпатю

17. стор.

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.:
Зближення култур – нова книга

18. – 19. стор.

Гавриїл КОЛЕСАР: *Чисти, ядровити и прецизни язык*

19. стор.

Одкрыта Др. Грігорія Жатковіча, бывшего губернатора ПР, о Підкарпатській Руси (6.)

20. – 22. стор.

Йозеф ТЕРЕК: *Стонгендж – найзнаміша меґалолітична святыня*

22. – 24. стор.

малы обновляло. Ту російська армада тыж заложыла военський цінтерь. На юговыход од Свідника під Буковов Горов (347 м) лежало село Великий Буковець. Почас боїв скоро цалком выгоріло, а містны жытелі взимі были выгнаны за місто Вранов. Згоріли тыж села Вапеник, Свідничка, Прикра, Медведже, Порубка.

Така сама сітуація была і на Лабірщині. На тоты події споминать їх свідок од Лупківського перевалу (де вытікать ріка Лаборець), т. є. на граніці з Польщов, так: *„На вічны часы зістане памяць, же Руси вошли і перешли Карпаты, а же взяли великий фестунг – Перемышель. Были ту і в нас, на Лупківскім перевалі. Добры то люде были; зовшытым ся з нами розділили, а твердо боёвали. Лем не мали то, што до войны треба. Не мали порядок, не мали зброю, не мали чім стріляти. То зато тісячі їх ту погынуло. Ціла наша лабірська долина і нашы горы были закопами зораны, а на кождім кроці всягды лем руськы гробы. Аж сердце боліло позерати ся, як руськов кровлєв просякли Карпаты.“*

Даколи жертвы были наслідком непродуманых акцій начальників. Як споминав у своїх мемоарах генераль А. Брусілов, на правім крылі ёго 8-ой армады ведно воёвали вояцы 8. і 24. корпусу. Першый курпус вів генераль Орлов а 48. дивізію другого корпусу – генераль од інфантерії Лавр Корнілов (1870 – 1918). Тоты офіцеры были у вопросах военської дісципліны протиполами. Першый – вырівнаний і розважный. Дбав о живот офіцёрів і вояків, задачі ставляв так, жебы были сповнены з малыма стратами кровли. Притім все ся добив очекованого резултату. Без огляду на то, же на вступах к Лупківському перевалу австро-угорьскы войска дость шыковно вели обранны бої, він в октобрі – новембрі 1914 року поступно ся посував аж до Міджілаборець. Ясно сповнив і приказ не спущати ся з перевалу по річці Лаборець до сел на ровині.

Сучасно на выход од Орлова наступав 24. корпус по лінії од Леска на Балигруд, Цісну (вшыткы на території Підкарпатського войводства, Польща) і Калну Розтоку (недалеко Стащіна). Генераль Корнілов ігноровав приказ Брусілова і вирішив „погаздовати“ в селах на ровині. Так у повнім составі, з тяжков артилеріов, скоро ся дістав до Гуменного. К нёму до того міста уж пришла 2. козацька дивізія, яка повнила приказ спустити ся з гор до Гуменного, але без артилерії, і, зробивши там паніку міджі одступаючіма австро-угорьскыма войсками, скоро вернути ся на перевал.

Частєв 48. дивізії были полкы, якы мали славны боёвы традиції: 189. – Ізмаільський, 190. – Очаківський, 191. – Ларго-Кагульський, 192. – Римникський. За боёвы заслугы дивізія дістала титул „Стальна“ (оцілёва).

В тім часі як Корнілов войшов до Гуменного,

угорьска гонведьска дивізія, яка ся пустила з Ужгороду смером на Туркы, змінила смер і через село Малай Березный ся приближила к Стащину і нечekanо вдарила до тілу дивізії Корнілова. Путь на уступ так Росіянам одрізали. Корнілов попробовав пробити ся, але затоже стратив немало вояків (забитых, пораненых або заятых), був принучений охабити врагови батарею горьскых канонів і куль, часть влаку. Остаток ёго дивізії ся по горьскых стежках вернув на перевал. Така была ціна за неспонія розказу командуючого армады.

Генераль Корнілов нігда не сановав свою дивізію. У вшыткых боях тот дивізія мала великы страты. Сучасно але треба підкреслити, же Корнілов мав велику авторіту міджі вояками дивізії. К обычайным воякам ся односив просто, в боях тримав ся як герой, щедро рекомендовав воякам і офіцёрам металы. Вояцы му вірили і нераз не челі з ним ся пушчали до атаків на байонеты.

В апрілі 1915 року з генералём Корніловым зась ся стала неприємна історія. Він зась не послушав розказ штабу армады. Наслідком того при общім російскім уступі почас катастрофы в Горліцях 48. «Стальна» дивізія не застигла уступити з Дукляньского перевалу, была обключена і розбита. Із 7 тісяч вояків дивізія стратила 5 тісяч вояків і офіцёрів. А поранений генераль Корнілов, ведно з многыма офіцёрами, був заятый.

Уж кінцём 1914 року австро-угорьска преса принесла справу о 120 тісячах російскых военських заятцях. Преса тыж критиковала, же Росія порушує договорены конвенції і одперать ся діскутовати о выміні войновых заятців. (Як знаме, лем почас боїв у місяцях август і септембер в році 1914 до російського заятя ся дістало понад 100 тісяч вояків і офіцёрів австро-угорьской армады.) Также заятців было много з обидвох боків.

В рамках 8. армады Брусілова ведно зо Суворовсков, („Стальной“) дивізіов генерала Корнілова фронт тримала 4. стрілецька дивізія генерала Антона Івановіча Денікіна (1872 – 1947). Тот дивізія мала репутацію „гасічской групы“ – все рішала найнебезпечнішы задачі, визначовала ся высоким боёвым духом, за што была названа „Желізнов дивізіов“. Денікін був добрым командиром, в боях мав мінімалны страты вояків. Дивізія ішла од єдного вітязства к другому, зато як „Желізна дивізія“, так і ей командир діставав высокы оцініня за заслугы од Брусілова, што не мож повісти о Корніловови.

Карпаты ся поступно мінили на єден великий російський братський гріб. Притім першы російскы вояцы ту были похованы барз давно – іщі в році 1849 почас угорьской антигабсбургской революції на челі з Лайошом Кошутом. Тогды російський царь поміг австрійському цісарєви придусити угорьський народно-ослободжуючий рух. Він одправив до Угорьска свою армаду генерала Паскевіча, яка была

діслокована у Польщі. Кідь армада дакількома путями переходила через Карпати, стрічала ся в боях з угорськими революційними військами.

Народный русинський поет Александер Павлович (1819 – 1900) з Маковіці на ту тему написав стих **„Думки над могилою под Бардйовом на 1849 год“**. Говорить о забитім російським донським козаки, який навечно зістав лежати в Карпатах. Якби сьме не знали історію того вірша, то могли бы сьме собі думати, же вірш описує події з першої світової війни. Ту суть рядки з того стишка:

*„Под Бескидом громы
Сильно роздаються;
Ой, не громы то, а войська
Сопротивны б'ються.*

*Кругом козаченька
Летят стрілы градом,
Но он скачет и рубает
Все козацьким складом.*

*Тисячная куля
Козака минала,
И не куля, а мадярська
Сабля его стяла.*

*Конь заржал жалобно
И упал над ровом. –
Ой, вирито козакови
Гроб под Бардйовом.*

*Родни донськи братья
Его хоронили,
На могилі православный
Крест устроили.*

*.....
Козака родина
Плачет там над Доном,
А я тут, бескидський русин,
Томлюсь жалким стоном.“*

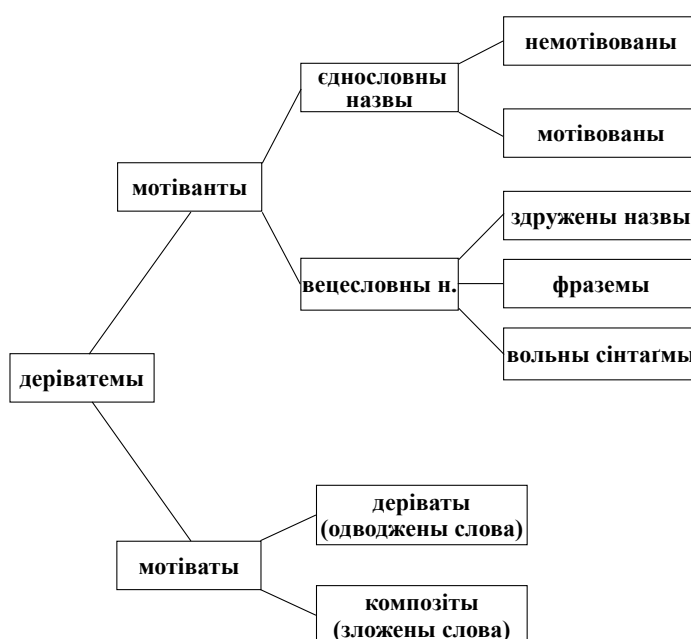
(З українського до русинського языка переложив: А. З.)

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД., Інститут русинського языка і культури Пряшівської університету

ІЗ СЛОВОТВОРУ НАЗЫВНИКОВЫХ ДЕРІВАТИВ

Наука о творіню слов ся традиційно розумить як наука о взнику новых слов на основі інших, в данім языку уж єствуючих слов. Така характеристика ся але вказує як неповна, бо цілём лінгвістичної дисципліни, о котрій говориме, не є лем предписувати правила творіння новых слов, але і штудувати, як *суть слова утворены*.¹ Тым ся область єй інтересу практично розширює на цілу словну засобу. В такім припадї ся мусив найти з'єдиняючий принцип про вшиткы єдиниці словной засоби. Тым принципом ся став принцип словотворной мотивації, на основі котрого мож точніше дефіновати предмет науки о творіню слов, а тым є словотворна мотивація. В лінгвістиці ся тоту науку зве тыж дериватологія, бо центром словотворной системи є проблематика одводжованя слов, т. є. деривації. Тогды мож повісти, же предметом дериватології є словотворно-мотивація, респ. словотворна система языка.

Основнов єдиницїв дериватології є дериватема. На основі выше повідженого мож конштатовати, же дериватема є лексикална єдиниця, котра є інтегралнов частїв словотворной мотивації. Словотворна структура дериватемы є все двойчленна, ділить ся на: словотворну основу (тотожну з мотивантом без єго граматичных морфем), і на словотворный формант. Окремы типи дериватем назначує слїдуюча схема:

Зо схеми видно, же за дериватемы ся поважують не-лем одводжены і зложены слова, але і їх мотиванты без огляду на то, ці суть самы словотворно мотивованы або нїт, а докінця без огляду на то, ці суть то єднословны або вещьсловны лексикалны єдиниці.

Творіння єднословных словотворно мотивованых

слов ся реалізує двома основными словотворными по-ступами:

- а) одводжованѣм (дериваціов),
- б) складанѣм (композиціов).

При них ся вживають дакілько словотворных посту-пів:

а) **деривачный** – к єдній словотворній основі ся припоює єден або вещь словотворных формантів: *писа-тель, Під-карпат-я*,

б) **композиційный** – спуюють ся звичайно дві слово-творны основы або слова: *благожеланя, літ-о-пис, кул-ѣ-мет, камін-ѣ-лом; черно-білий, кіловат-година*,

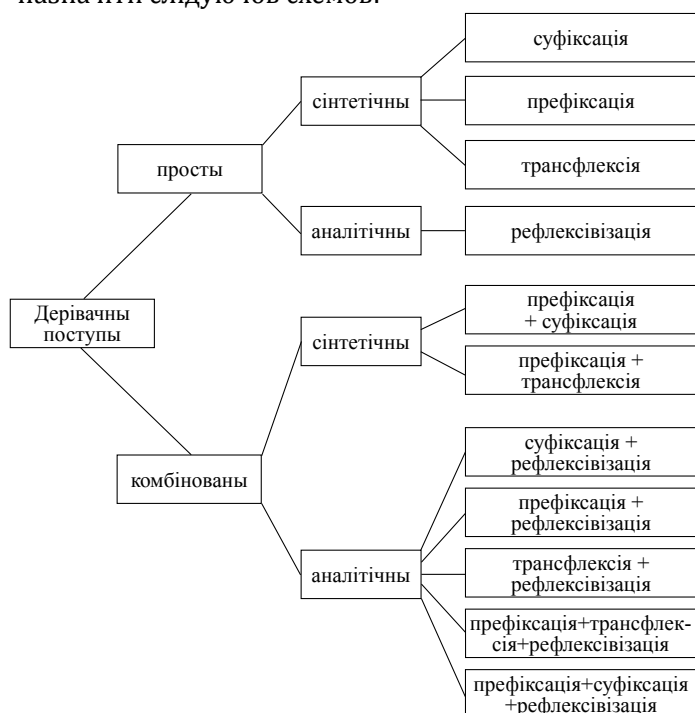
в) **комбінований** – **композиційно-деривачный** – в єднім словотворнім актї ся спуюють дві словотворны основы ведно з формантом: *сто років → сто-роч-а, лапати мухы → мух-о-лап-ка*.

В русиньскім языку найпродуктивнішим словотвор-ным поступом є **деривачный**. Окремы деривачны по-ступы ся класифікують подля типу словотворного фор-манту, який ся припоює к словотворній основі.

Подля кількості словотворно релевантних мор-фем розознаєме **просты** і **комбінованы** поступы. При простых ся дериват одлишує од свого мотиванта єднов словотворно релевантнов морфемов (*стіл-Ø – стол-ик*), при комбінованых ся дериват лишить од свого мотиванта двома або і трѣма словотворно релевант-ными морфемами (*голов – за-голов-ок*).

В рамках простых і зложених поступів розознаєме **синтетичны** і **аналітичны** поступы. Вислїдком синте-тичных поступів є єдно фонологічно самостатне слово (*сісти – присісти*), вислїдком аналітичных поступів суть дві фонологічно самостатны слова, котры твора-ють єдну лексему (*сісти – засісти ся*).

Выходячі з теорії творїня слов подля Юрая Фурдіка,² деривачны словотворны поступы бы ся дали назорно назначіти слїдуючов схемов:

Найпродуктивнішы словотворны поступы

З деривачных словотворных поступів к найпродук-тивнішим в русиньскім языку належить **суфіксація** – творїня дериватів з помочов словотворных припо-нок – суфіксів. Суфіксація як простый синтетичный деривачный поступ абсолютно домінує в процесі тво-рїня називників. В нїм ся вживають шырокий інвентар суфіксів і їх варіантів, о чім будеме говорити ниже.

Зо синхронного погляду мож повісти, же русинь-ский язык на творїня субстантивных (називниковых) дериватів вшитких родів вживають окрем десятков домашніх суфіксів, таких як: *-ок, -ар', -ач, -ак, -ик, -ник, -ан (-ч'ан), -ец', -тел', -іц'(а), -к(а), -іч'к(а), -ба, -ко, -а, -ч'а, -ин(а), -иск(о), -ишч'(е)* і многих других, через процес перебераня і адаптації чужіх слов таксамо і їх слово-творны форманты, напр. такы суфіксы, як: *-іста, -ант, -ат, -ер, -ор, -ія* і др., респ. і префіксы: *анти-, архи-, дис-, де-, віце-* і др.³

З інших деривачных словотворных поступів при словотворїню субстантивных дериватів в русиньскім языку мож увести такы, як:

а) **префіксація** – творїня дериватів префіксами, котре хоч є домінантне при часословах – главно в процесі їх видотворїня і творїня способу часословной дії: *писати – на-писати, спати – пере-спати, летіти – вы-летіти*, але продуктивне є тыж при субстантивных дериватах: *під-плуковник, экс-пріматор, не-шофер, перед-слово, при-спів, над-вага* і др.;

б) **трансфлексія** – словотворїня з помочов ком-плексу граматичных (релачных) морфем, котры ту мають роль словотворного форманту; в літературі ся стрічає і з такыма назвами про тот словотворный поступ, як конверзія, творїня нуловым суфіксом або безафіксне словотворїня.

Найпродуктивніший є тот способ при творїню девербативных, десубстантивных і деадъективных субстантивів:

– **девербативны**: *біг-а-ти → біг-Ø Р* (Р – релачна морфема), *крич-а-ти → крик-Ø, плак-а-ти → плач-Ø, гр-а-ти → гра-Ø* і др.;

– **десубстантивны**: *кум-Ø → кум-а, сусід-Ø → сусід-а, камінь-Ø → камін-я, географ-ія → географ-Ø* і др.;

– **деадъективны**: *край-н-ій → край-Ø, міц-н-ый → міць-Ø, демократ-ічн-ый → демократ-Ø* і др.

Самособов, продуктивный тот способ є тыж при творїню інших частей речі:

– **десубстантивных адъективів**: *злат-о → злат-ый, здрав-ый → здрав-я*;

– **десубстантивных часослов**: *кос-а → кос-и-ти, жал-Ø → жал-ї-ти*;

– **деадъективных часослов**: *біл-ый → біл-и-ти, ясн-ый → ясн-ї-ти*;

– **девербативных часослов**: (при творїню вида) *зароб-и-ти → зарабл-я-ти, одда-ти → оддава-ти*;

– **деадъективных адвербій**: *красн-ый → красн-о, прост-ый → прост-о*;

– **денумеральных порядковых числовників**: *ві-сем-Ø → восьм-ый, десять-Ø → десят-ый*;

в) універбізація – з помочов суфікса ся з вещесловной назвы стає єднословна: *мінерална вода* → *мінералка*, *учитель математики* → *математик-арь* і др.;

г) рефлексівізація – створіня семантично нового часослова з помочов рефлексівізацного компоненту *ся/собі, сі*. Тот аналітичний дерівачный поступ може быти простый: *стратити* → *стратити ся*, *любити* → *любити ся*, або комбінований: *бавити* → *за-бавити ся*, *повісти* → *од-повісти собі/сі*;

г) конфіксація – комбінований дерівачный поступ, при якім ся вживають двоякы, даколи аж троякы форманти при єднім словотворнім актї. Подля комбінованих формантів розознаєме:

– **префіксално-суфіксалный словотворный поступ** (комбінація префікса і суфікса): *грудь* – *по-грудніця*, *путь* – *рос-пут-я*;

– **префіксално-трансфлексный поступ** (префікс і граматічна морфема): *червен-ый* → *с-червен-ї-ти*, *сидити* – *по-сад-и-ти*;

– **префіксално-рефлексівізацный поступ** (префікс плус самостатна морфема *ся/собі, сі*): *жыти* → *до-жыти ся*, *бісїдовати* → *по-бісїдовати собі/сі*;

– **суфіксално-рефлексівізацный поступ** (суфікс плус самостатна морфема *ся/собі, сі*): *лижы* → *лижовати ся*, *білый* → *біл-и-ти собі/сі*;

– **трансфлексно-рефлексівізацный поступ** (граматічна морфема плус самостатна морфема *ся/собі, сі*): *приятель-Ø* → *приятел-и-ти ся*, *воле-н-ый* → *вол-и-ти собі/сі*;

– **префіксално-трансфлексно-рефлексівізацный поступ** (префікс, граматічна морфема і самостатна морфема *ся/собі, сі*): *крив-ый* → *с-крив-и-ти ся*, *роб-и-ти* → *по-роб-и-ти собі/сі*;

– **префіксално-суфіксално-рефлексівізацный поступ** (префікс, суфікс і самостатна морфема *ся/собі, сі*): *співати* → *по-спів-овати собі/сі*, *хмара* → *за-хмар-и-ти ся*.

Суфіксалне словотворіня в русиньскім языку

Суфіксація в русиньскім языку є основным способом словотворіня при штирєх повнозначных частях речі: назывниках, придавниках, часословах, присловниках. Найпродуктивніша є але при творіню назывниковых деріватів.

Субстантївы творять словотворно найрозвинутішу часть словной засобы. Сїстема словотворных суфіксів є дость стабілізована, але поступно і до русиньского языка ся з новыма лексемами переберають суфіксы „європского“ характеру, напр. **-ант** (*пратік-ант*, *комеді-ант*), **-ент** (*діріг-ент*, *інтеліг-ент*), **-ер** (*діскутер*, *менежер*) і др.

Словотворны суфіксы ся споюють до груп подля семантичных крітеріїв, зато і вшыткы словотворно мотивованы слова ся ділять подля семантичных крітеріїв і vytворяють тзв. *ономазіологічны категорії*. В нашій статї ся приставиме коло суфіксалных деріватів з наслідуючіх ономазіологічных категорій:

– **назвы діючіх особ або назвы особ подля їх**

властностей, враховано назв женських особ,

– **назвы предметів і настроїв,**

– **зобщуючі і абстрактны назвы,**

– **назвы місця,**

– **назвы властностей,**

– **назвы дії,**

– **назвы з новым одтінком у значіню – здрібнілы (демініутївы) і збівшены (авгментатївы),**

– **громадны назвы.**

В русиньскім языку назывники в уведжених ономазіологічных категоріях ся творять найчастіше од часословных, придавниковых і назывниковых основ посередництвом таких суфіксів:

А. Суфіксы, з помочов яких ся творять назвы діючої особи або назвы особ подля їх властностей, і споюють ся з:

1. Часословныма основами – к продуктивным і фреквентованым ту мож зараховати суфіксы:

-ар’: *писарь, пекарь, малярь, тесарь, бубнарь*; **-тел’:** *учитель, кормитель, діятель, збератель, выхователь, читатель, писатель*; **-ч’:** *гасіч, голіч, куріч, воліч, родіч* і др. К менше продуктивным належать суфіксы: **-ак:** *жобрак, бабрак, гудак*; **-ач’:** *копач, сіяч, грач*; **-ец’:** *косець, стрілець, плавець*; **-ц’-а:** *судця, заступця*; **-ыр’:** *пастырь, командырь*; **-ник:** *мурник, працовник, полёвник*. Періферны суть тіпы із суфіксами: **-ал’:** *коваль*; **-ун:** *шпегун, ёйкун*, перевзяты з мадярьского языка **-аш, -ош:** *варташ, баброш*. Споміджі тіпів з перевзятыма суфіксами потенціално продуктивныма суть: **-атор:** *агітатор, оператор, організатор*; **-ер:** *монтер, менежер, тренер*; **-ант:** *шпекулант, проектант, матурант*.

2. Придавниковыма основами – к фреквентованішым належать суфіксы: **-ак:** *добрак, бідняк, середняк, чудака*; **-ан:** *вышнян, нижнян, середнян*; **-ик (-ник):** *робітник, гамішник, ненасытник*; **-ец’:** *сліпець, щастливець, мішанець, чуждінець*.

3. Назывниковыма основами – к найпродуктивнішым належать суфіксы: **-ар’:** *дрітарь, поштарь, коминарь, корчмарь, рыбарь*; **-ан (-л’ан, -ч’ан):** *парохіан, Дарян, Києвлян, Пчолинчан*; **-ак:** *силак, родак, вояк*; **-ник (-овник, -евник):** *путник, помічник, урядник, дражник, плуковник, дружественник*; **-ец’ (-овец’):** *Українець, вдовець, шпортовець, народовець*; **-ік:** *сатірік, академік, крітік, математік*. К непродуктивным аж періферным належать: **-ц’-а:** *жалобця, дозорця*; **-ір:** *касір, канонір*. Потенціално продуктивныма суть і ту перевзяты суфіксы: **-ант:** *музикант, фабрикант, проектант*; **-ер:** *боксер, промоутер, коронер*; **-ент:** *конкурент, абонент, штудент*; **-іст-а:** *клавіріста, карікатуріста, менталіста*; **-іт-а:** *гусіта, бандіта*; **-ат:** *Азіат*.

Од уведжених назывників мужского роду ся творять **назвы женських особ** найчастіше суфіксом **-а:** *кума, сусїда, свекра, нанашка, Маріана*. Продуктивны суть словотворны суфіксы: **-іц’-а/-ніц’-а:** *помічниця, служниця, красавіця, робітниця*; **-к-а:** *учителька, дохторка, інжінїрка, крайчїрка*; **-ічк-а:** *хірургїчка, філологічка, правнічка, доїчка*; **-ын’-а (-кын’-а):** *газдыня, шовгрыня, колегыня, Грекыня, шпортовкыня, плавкыня, судкыня*.

Периферними при тім словотворіню суть суфікси: **-х-а**: сваха; **-ад'-а**: попадя; **-ан'-а**: тещаня; **-овн'-а**: кралёвна, царёвна; **-езн'-а**: принцезна; **-овка**: бачовка. Дакотры субстантивны деріваты женського роду в русиньскім языку функціонують з паралельними суфіксами: **старост-ка** – **старост-кыня** – **старост-иха**; **председ-нічка** – **председ-кыня**; **пряд-ка** – **пряд-кыня** – **пряд-илніця**.

Далшов групов суфіксів суть тоты, з помочов котрых ся од мужских призви́ск творять женьскы. В офіціалнім контактованю іде о додаваня закінчіня **-ова**: Галгашова, Головачова, Крайнякова, респ. настає зміна в роді, покы іде о призви́ско у формі придавника: **Сухый** – **Су́ха**, **Мальцовский** – **Мальцовска**, **Старый** – **Стара**. В говорівім языку або тыж в умелецькій літературі ся стрічають і суфікси: **-ан'-а**: Галгашаня, Гавриланя, Плішканя; **-к-а**: Крайнячка, Марковічка, Зо-зулячка; **-ул'-а**: Баникуля, Вовкуля, Станкуля.

Б. Суфікси, з помочов яких ся творять назвы предметів і настроїв, які ся споюють з:

1. Часословными основами – к фреквентованішым ту належать: **-ак**: держак, маяк, вертак, шрубовак, вішак; **-ик (-ник)**: лівик, дійник, прайник; **-л-о** (під впливом западославянських языків **-дл-о**, **-адл-о**): шыло, глядило, терло, світло, мыдло, черьпадло, літадло; **-нок**: пакунок, малюнок, рахунок, фасунок, трафунок; **-ч' (-ач')**: дірковач, пекач, почітач, каляч; **-к-а (-ач'к-а)**: січка, ворожка, утерка, скушачка, вертачка, молотячка; **-арн'-а**: друкарня, пекарня, вударня; к непродуктивним **-н'-а**: сушня. Таксамо під впливом словацького языка ту фунгують менше продуктивны суфікси **-лн'-а**: спалня, ідалня; **-ан**: стоян. К менше продуктивним аж периферним можеме в тій категорії зараховати суфікси: **-анк-а**: ховзанка, валянка, стержанка, мачанка; **-іц'-а**: терліця, гребліця; **-ін'**: поломінь, **-ив-о/-ів-о**: пиво, паливо, печіво.

2. Придавниковыми основами – ту іде о суфікси переважно мало продуктивны: **-іц'-а**: океніця, чорніця, мурованіця, сонячніця; **-ак**: округляк, тучняк; **-ин-а**: студенина, змерзлиня; **-изн-а/-ізн-а**: дідовизна, отчізна; **-анк-а**: круглянка, довжанка; **-к-а (-енк-а)**: паленка, повненка; **-ок**: жовток, білок; **-ул'-а**: кривуля; **-ец'**: камінець; переважтій **-ін-а (-чін-а)** в словах: англічина, русчіна, словенчіна.

3. Назывниковыми основами – міджі фреквентованішым мож увести суфікси: **-ак**: ребриняк, драбінняк, стружляк; **-іц'-а (-ніц'-а)**: ременіця, бараніця, кружніця; **-ник**: смітник, квітник, чайник, словник, ложник; **-анк-а**: землянка, склянка, солянка; **-ок**: валок, кілок, зубок, покладок, валёк. К мало продуктивним в даній категорії належать суфікси: **-ар**: кошар, кочар; **-ин-а/-ін-а**: свинина, качанина, поточіна; **-енк-а**: чашенка, подобенка, піняженка. К непродуктивним ту належать: **-ан'**: гартань; **-ар'**: букварь; **-ін'**: перстінь; **-ічк-о**: топорічко; **-арн'-а**: січкаря, молокоарня; і переважтій **-адл-о**: зубадло; **-нічк-а**: леднічка, морознічка.

В. Суфікси, з помочов котрых ся творять зоб-щуючі і абстрактны назвы, які ся припоюють ку:

1. Назывниковым основам – к найпродуктивнішым

належить суфікс: **-ств-о (-овств-о)**: братство, дітинство, кралёвство, рабство; к непродуктивним **-к-а**: дрітарька. Потенціално продуктивними суть ту переважтій суфікси: **-ізм**: русинізм, патріотізм, соціалізм; **-іад-а**: олімпіада, спартакіада; **-аж**: літраж, метраж; **(-ов)не**: вступне, поштовне.

2. Придавниковым основам – продуктивними суть ту суфікси: **-ін-а/-ин-а**: величина, далечіна, давнина, старина, свяченина; **-ост'**: щіроість, смілоість, гордоість; **-от-а**: доброта, теплота, брыдота. Мало продуктивними суть: **-об-а**: староба, хвороба, довжоба; **-к-а**: шырька, довжка, грубка.

3. Часословным основам – к продуктивнішым суфіксам належать: **-н'-а (-ін'-а)**: спаня, писаня, ходжіня, саджіня, сиджіня; **-а**: битя, питя, латя, витя, рytä, шытя; **-б-а**: стрільба, служба, ганьба, кісьба, орьба. К мало продуктивним: **-от-а**: робота, правота; **-тв-а**: женитва, молитва, **-к-а**: вандровка, памятка.

Г. Суфікси, з помочов яких ся творять назвы місця, які ся припоюють ку:

1. Часословным основам – з вынятком суфікса **-арн'-а**: пекарня, конзерварня, клеярня, іде переважно о непродуктивны або переважтій суфікси ведно з лексемами: **-к-а**: сытка, складка; **-л-о**: мочіло.

2. Назывниковым основам – к продуктивним суфіксам ту належать: **-иск-о/-іск-о (-ениск-о, -аниск-о)**: смітиско, гріско, ставениско, бандурчаниско, конопляниско; **-анк-а**: жытнянка, бандурчанка, кендерічанка, стернянка; **-ніц'-а**: книжніця, пивніця, винніця; **-н'-а (-арн'-а)**: котелня, сінарня, винарня. К мало продуктивним аж непродуктивним в тій категорії належать: **-ник**: березник, дубник; і переважтій **-овн'-а**: праховня, стробівня; **-инец'**: старобинець, сиротинець.

При деріватах назвы місця є призначне поширене функціонуваня суфікса **-иск-о**, шпеціфічного і домінуючого при творіню назв поля спід польного-подарської культури (конопляниско, бандурчаниско). Призначный є скоріше про западославянські языки, зато окраёво фунгує в западных русиньских діалектах, причім у виходных діалектах є фреквентованішій суфікс **-анк-а** (жытнянка, коноплянка, вівсанка, кендерічанка). Подобно під впливом словацького языка до русиньских діалектів проникають слова зо словацького языка з призначными формантами в деріватах на означіня місця: **-арен'** (лекарень, конзерварень), **-арк-а** (бетонарка, дрыварка), які часом вытісняють домашній суфікс **-арн'-а**.

Г. Суфікси, з помочов яких ся творять назвы властностей, які ся припоюють главно ку:

1. Придавниковым основам – к найфреквентованішым ту належить суфікс: **-ост'**: слабость, малость, безпечность, підлость, скромность; менше продуктивними суть суфікси: **-об-а**: староба, гнилоба, хвороба, довжоба; **-от-а**: доброта, густота, частота, біднота, дурнота; **-ств-о**: шаленство, лінівство, лукавство. К непродуктивним належать: **-ін'**: шырочінь, высочінь, далечінь, студінь; **-ава**: чорнява, горячава, гузава.

Д. Суфікси, з помочов яких ся творять назвы дії,

і спуюють ся з:

1. Часословныма основами – к фреквентованішым ту належать: **-н'-а (-ін'-а)**: біганя, доїня, броїня, коїня, млоїня; **-от**: бухот, вискот, регот, рипот; **-б-а**: орьба, плавба, лічба. К менше продуктивним належать суфікси: **-ач'к-а**: полёвачка, рабавачка, забиячка. К непродуктивним належить: **-от-а**: правота, дримота; **-ив-о**: жниво. Часте є в тій категорії словотворіня трансфлексіов: біг, скок, рев, плач...

Е. Суфікси, з помочов яких ся творять назвы з новым одтінком у значіню.

Іде о суфікси субектывного і негатывного оціневания, причім основны значіння дериватів з нима суть:

а) зменшеность, здрібнілость і позитывне субектывне оцінівания;

б) збівшеность (згрубілость, зневажливість) і негатывне субектывне оцінівания.

а) Суфікси на означіння здрібнілості і позитывного субектывного оцінівания ся звязують лем з назывниковыма основами.

К продуктивним ту належать: **-ик/-ік (-ч'ік)**: братик, столик, плотик, мостик, гачік, ключік, хлопчік, зайчік, палчік; **-ок (-оч'ок)**: вершок, образок, дзвінок; вершок, дзвіночок, колючок; **к-а (-оч'к-а, -он'к-а, -іч'к-а)**: головка, головочка, головонька, мамка, мамочка, мамонька, рыбка, рыбочка, рыбонька; сестрічка, мамічка, сукнічка, Ганічка; **-к-о (-еч'к-о, -іч'к-о)**: ушко, перко, сердечко, селечко, словічко, сонічко; **-а**: кача, мача, гача, гуся, куря, горня; возича, ножича, столича; **-атк-о**: качатко, мисятко, курятко, горнятко; **-ч'-а**: выглядча, папірча, танірча. К непродуктивним: **-енк-а**: студенка, зоренка, стаенка.

б) Суфікси на выражіння негатывной субектывной оцінки ся спуюють переважно з назывниковыма а рідше – з часословныма і придавниковыма основами:

1. 3 назывниковыма – к продуктивним належать суфікси: **-иск-о**: дідиско, бабиско, псиско, стромиско, носиско; **-ишч'-е**: строміще, долище, боролище, головище; **-ал'**: носаль, горбаль, вухаль, вокаль. Мало продуктивны суть: **-уг-а**: пиячуга, циганюга; **-изн'-а**: бабизня; **-ив-о**: мясиво, желізиво.

2. 3 часословныма – суть переважно непродуктивны: **-ан**: лежан; **-ун**: ёйкун; **-ух**: валух.

В даній групі словотворіня і русинський язык ся визначать варіантностёв характерістичных суфіксів, значіть, же слово із семантиков збівшености мож творити паралелныма суфіксами: *головач* – *головаць*; *дідиско* – *дідище*; *мясиво* – *мясиско* – *мясище*.

Е. Суфікси, з помочов яких ся творять громадны назвы, ся припоюють к:

1. Назывниковым основам – найфреквентованішым є ту суфікс: **-ств-о (-тв-о)**: людство, школство, учительство, ставебництво; **-а**: прутя, скаля, папіря, быля, терня, шматя; **-ин-а (-овин-а)**: звірина, грабина, дубина, вербина, садовина, сяговина; менше продуктивныма суть: **-ич'-а (-нич'-а)**: малиничя, ягодничя; **-ник**: березник, дубник; **-ін'-а**: бандурчіня, фасоліня. К непродуктивним належать: **-івл'-а**: кона-

ривля, копачівля; **-ив-о**: прядиво; **-ав-а**: молоджава.

2. Придавниковым основам: -ин-а: ярина, озимина. Як релевантний словотворный элемент при творіню громадных назв в русиньскім языку мож означіти і притиск (акцент): *ска́ла* – *ска́лы* – *скаля́*, *па́пірь* – *па́пірі* – *папі́ря*, *ка́мінь* – *ка́міні* – *камі́ня*, *ко́рінь* – *ко́ріні*, – *корі́ня*...

На основі высшеуведженого можеме конштатовати, же русинський язык є пестрый што до інвентара словотворных суфіксів вживаных при творіню субстантивных дериватів. Поки інвентар словотворных основ є россыглый, отвореный і мінливый, словотворны форманты хоць творять богатый комплекс, але релативно ограниченный і скоріше довгодобо ся міняючий. Їх кількість ся не дасть точно пораховати, бо даколи не мож ани єднозначно становити, коли іде о веце самостатны форманты а коли о условны варіанты. К тому до увагы треба брати таксамо динамічний процес переберания і здомашнівания чужжих формантів ведно з новыма лексемами.

ЛІТЕРАТУРА

ВИХОВАНЕЦЬ, І. Р., ГОРОДЕНСЬКА, К. Г., ГРИЩЕНКО, А. А.: *Грамматика української мови*. Київ: Радянська школа, 1982.

FURDÍK, J.: *Slovenská slovetvorba*. Ed. Martin Ološtiak. Prešov: Náuka, 2004.

ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Сучасный русинський списовный язык*. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові – Інштїтут русиньского языка і културы, 2009.

ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Русинський язык в зеркалі новых правил про основны і середні школы з навчанём русиньского языка*. Пряшів: Русин і Народны новинки, 2005.

ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: II. Літературный язык. Пряшівска Русь. In *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський язык*. Redaktor naukowy Paul Robert Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2007, с. 179 – 190.

ПОЗНАЧКЫ

¹ FURDÍK, J.: *Slovenská slovetvorba*. Ed. Martin Ološtiak. Prešov: Náuka, 2004, с. 29

² FURDÍK, J.: *Slovenská slovetvorba*. Ed. Martin Ološtiak. Prešov: Náuka, 2004, с. 65.

³ ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Сучасный русинський списовный язык*. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові – Інштїтут русиньского языка і културы, 2009, с. 125-135; ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Русинський язык в зеркалі новых правил про основны і середні школы з навчанём русиньского языка*. Пряшів: Русин і Народны новинки, 2005, с. 100-108; ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: II. Літературный язык. Пряшівска Русь. In *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський язык*. Redaktor naukowy Paul Robert Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2007, с. 179-190.

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД., Інститут русинського языка і культури Пряшівської університету в Пряшові

Словенська русиністика в новій етапі розвоя

Пряшівська університета в Пряшові 25. серпня 2012 вступила до нового академічного року 2012/2013, котрий був офіційно і святочно отворений в пряшівській Театрі Йонаша Заборського. Властно цілий рік 2012 є святочним і визначним про Пряшівську університету, бо в тім році святкує 15-річний юбілей свого взнику, духом якого було наповнене і святочно отворіня нового академічного року.

У звязи з тим фактом хочеме підкреслити, же зачаток нового академічного року був святочним нелем про університету як цілок, але тыж про Інститут русинського языка і культури ПУ як ей інтегралну часть. Доводом к тому суть главно позитивны новины і зміны, з якими ІРЯК ПУ вступать до нового академічного року.

За єден з найвизначніших позитивных моментів сучасности можеме означити персоналне добудованя, а тим і одборне посиленія інституту високо кваліфікованов і реномованов лінгвістиков, яков є проф. ПгДр. Юлія Дудашова, др. н., і літературознателями, якими суть Мгр. Валерій Падяк, к. н., і доц. ПгДр. Андрій Антоняк, к. н. Русинський язык і русинська література суть фундаментальными дисциплінами, котры творять ядро бакаларьского і магістерьского штудійного програму *русинський язык і література* на ПУ, які уж в минулім академічній році – у звязи з отворінєм магістерьского штудійного програму – собі выжадовали адекватне персоналне добудованя інституту. Окрем того, іщі веце нас тішить, же к уведженим кваліфікованим одборникам прибыла нова, віком молодша, но зато надійна і ерудована сила, а то з рядів дотеперішніх робітників інституту.

17. серпня 2012, по скінчіню екстерного докторандьского штудія на Філософичній факульті ПУ, асистентка ІРЯК ПУ ПгДр. Кветослава Копорова обгаїла свою дізертачну роботу на тему **Орфоепічна характеристика русинського языка на граніці выходо- і западославянських лінгвокультурных контактів. З основных принципів русинської высловности**. За великий плус обгаєной роботи поважуєме нелем справцования даной теми, бо ей выслідки можуть послужити к розробліню орфоепічної уровни сучасного русинського языка, што дотеперь в словенській русиністиці было зробене лем в назнаках, але і факт, же **на Пряшівській університіті то была перша обгаєна работа – написана в русиньскім языку**. Хоць К. Копорова не робить довго в даній сфері, думаєме собі, же як ей тема дізертачной роботи, так і будуча научно-педагогічна работа на ПУ буде приносом про розвой як русинського языка, так і карпаторусиністики. Мы пересвідчени, же має к тому вшыткы предположіня – професіоналны і людьскы.

Успішна обгаєба дізертачной роботи ПгДр. Кветославы Копоровой ся одбыла на Інституті русістики, україністики і славістики ФФ ПУ в Пряшові перед комісіов про обгаєбы, членами котрой были: **проф. ПгДр. Марія Чижмарова, к. н., председкыня**, ФФ ПУ в Пряшові, **емерітний професор ПгДр. Івор Ріпка, др. н.**, Братіслава, **доц. ПгДр. Елена Красновска, к. н.**, ПдФ Тырнавской університіты, **доц. ПгДр. Маріанна Седлакова, ПгД.**, ФФ УПЙШ в Кошіцях, і **доц. ПгДр. Петер Женюх, др. н.**, Славистичный устав Яна Станіслава САН в Братіславі. Школительков дізертачной роботи была **доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД.**, ІРЯК ПУ в Пряшові, а опонентами: **проф. ПгДр. Юлія Дудашова, др. н.**, ФФ ПУ в Пряшові, **проф. ПгДр. Осиф Сіпко, ПгД.**, ФФ ПУ в Пряшові, і **емерітний доцент ПгДр. Василь Ябур, к. н.**, з Кошіць. По успішній обгаєбі роботи уведжена комісія єдноголосно рекомендовала ПгДр. Кветославі Копоровій уділити **научный титул „ПгД.“ (PhD. – Philosophiae Doctor)** в штудійнім одборі 2.1.28 *Славянскы языки і літературы*, в штудійнім програмі *славістика*.

Тот визначный момент ся став імпульсом к слідуєму інтерв'ю з ПгДр. Кветославом Копоровом.

• **Пані докторко, як з одступом часу ся позераєте на дакількорічний процес свого научного формования почас докторандьских штудій на ФФ ПУ? Думаєме на потенціалны проблемы звязаны главно з выбором темы з карпаторусиністики, яка на Пряшівській університіті з обективных причін предсі лем має недовгу традицію.**

– В часі мого наступу до екстерного докторандьского штудія проходила Пряшівська університета процесом комплексной акредітації, як і апікації і наслідного тестования новой системы едукації, што ся одбило і на програмах докторандьских штудій. Тот факт був слідный такой в зачатках – при выбері темы, бо вшытко было треба робити наскоро, до становленого терміну, без можности довшого передумованя і конзултации із школителєм. Цілий процес був лімітований часом, также недотриманя терміну могло значіти промарнену шансу навсе. З другого боку, путь етаблованя карпаторусиністики як научной дисципліны на ПУ была предовга як з обективных, так і з інших причін... А тыж барз терниста. Нащастя, тот неїстота в одношіню ід карпаторусиністиці як научній дисципліні, но передовшыткым к русиньскому языку є минулостєв уж ай на ПУ, также моє научне формование проходило, ай наперек высшеспомянутым зачаточным комплікаціям, в штандартных і релатівно добрых условиях, без негативных впливів і напядої сітуації.

ПгДр. Кветослава Копорова ся народила 25. юла 1964 у Снинї, де абсолвовала і гімназію в класї з навчанєм українського языка. Од року 2007 робила як асистентка в Одділїню русиньского языка і култури тогдышнєго Інштїтуту регіональных і народностных штудій ПУ, в сучасности є асистентков самостатного Інштїтуту русиньского языка і култури Пряшівской універзіты в Пряшові. У своїй научно-педагогічній роботі ся замірює главно на фонетіку, фонологію і лексикологію сучасного русиньского языка. В році 2007 была прията на екстерны докторандьскы штудії в штудійнім одборі *Славянськы языки і літературы* у штудійнім програмі *славїстика* як многосторонно приправлена абсолвентка ФФ УПІШ у Пряшові.

В році 1987 скінчила високошкольскы штудії учительскых штудійных програмів **словацькый язык і література і український язык і література**, в рамках котрых абсолвовала про свою будучу научну роботу такы важны дисциплїны, як **основы старославянського і церковнославянського языка, історїчну ґраматіку і діалектологію українського і словацького языка**, а наведе і **основы інших славянських языків – російского, польского і чеського**. Была то барз добра научна база спершу на написаня **дїпломной работы з области діалектології із замірянєм на виходо- і западоземплїньского діалекту**, котры ся о 8 років пізніше (1995) стали **основов про кодїфікацію русиньского языка на Словакїї**, а о далшых 16 років і на написаня і обґаїня **дїзертачной работы**.

На основі здобытых знань зо штудій уведжених языків, якы в основі належать до вшиткых трьох ґруп славянських языків, як і вдяка штудіям доповнюючих предметів, потрібных про освоїня лінгвістїкы даних языків з діахронного і сінхронного аспекту, К. Копорова мала передусловія выбрати собі про свою дїзер-

тачну роботу тему звязану з будь-яким із уведжених виходославянських і западославянських языків. Але вдяка новым условіям і сполоченсько-політичному розвою по році 1989 як **новинарька ся стала інтеґралнов частєв ревіталізацного процесу свого материньского языка і народной ідентїты Русинів, ку яким ся голосить, што природно переросло і до єї професіонального інтересу о новоформууючу ся в наших условіях дисциплїну – карпаторусиністику**, котра на Пряшівській універзіті, як єдиний на Словакїї, ся розвивать од року 1999. Дакількорічна новинарьска практика в народностных масмедіях – спершу в українськїм, але главно в русиньських періодїках по році 1989, значить, пару років перед наступом до научно-педагогічної практикы, помогло єї беспосереднє спознати реалну соціолінгвістїчну і народностну сїтуацію Русинів на северовыходній Словакїї і в далшых країнах карпатської области. Наповно їх абсорбовала, а наслідно в своїх роботах – спершу публіцистїчных а пізніше і в научных – чутливо і обектївно оцінєвала, причім ся поступно заміряла на **проблемы фонетїкы і фонології, ортоепії а в єї рамках найновше на акцентологію формууючого ся нового славянського списовного языка**.

На основі активного дїятельства в ревіталізацнім процесі Русинів і спознаючи актуалну сїтуацію в розвою так народно-ідентїфікачных, але главно лінгвістїчных проблемів у звязи з формованєм списовного языка Русинів, К. Копорова могла собі слободно і одповідно выбрати тему своєї дїзертачной работы. У процесі вирішованя все памятала на то, жебы вислїдки той работы были в першїм рядї приносом так про теорію розвиваючого ся русиньского языка, але главно про практичне выужытя в тых функчных сферах, в котрых говорена форма русиньского языка домінує.

• **Сьте другов докторандков на ПУ, яка собі зволїла за обект свого научного баданя тему з карпаторусиністїкы, але перша, яка вирішила писати і написала дїзертачну роботу в русиньскім списовнім языку. Быв то проблем в условіях ПУ? Як ся на то позераєте днесь?**

– В зачатках моїх штудій не была атмосфера на то, жебы тему з карпаторусиністїкы мож было писати і в недавно кодїфікованім языку Русинів. Прямо то нх-то не заказав, але преферований був штатный язык. Періпетії, якы настали, кідь хтось вирішив писати тему в інакшїм як штатнім языку (требало пожадати о выняток і чекати, як ся к вашій жадости поставить ґарант штудійного програму і декан факулты) демотівовали од такой процедури, бо на ню было треба тратити дость часу і енергії. Но а самособов, при евіденції докінченої работы і єї контролі оріґіналїты, што є процедура перед обґаєбов дїзертациі, зась настали технічны проблемы, бо в сїстемі універзітної бібліотеки не був заведжений русиньський язык, так же моя работа як перша написана на ПУ в русиньскім языку ся властно стала імпульсом на росшырїня можностей выбери языка дїзертациі, або і інших научных

публікацій, о язык русиньскый. Наперек вшыткому, вирішила єм написати дїзертацию по русиньскы, усвідомлюючи собі факт, же то буде в рамках Словакїї друга научна работа, котра репрезентує, але і потверджує функчность норматївного русиньского языка в даній сфері. Інакше повіджене, написанєм дїзертациі по русиньскы сьме і отестовали релатївно молодый русиньскый списовный язык і в такім высокїм штїлі, як є научный, наслідком чого сьме ся самы пересвідчили (але вірю, же пересвідчили сьме і научну громаду), же русиньскый язык мож апліковати і в тїй сфері. Также праві тот факт поважую може за найвекшый успїх, котрый підвышує кредит нелем русиньского языка, але і карпаторусиністїкы як научной дисциплїны, а то як в світовім контексті, так і в контексті Пряшівской універзіты (тото ушорїня є в корешпонденції з пословицєв: Дома пророком не будеш), котра дала карпаторусиністїці належный простор і адекватне поставлїня.

• **Што было про Вас найбівшов мотивациов, жебы сьте собі выбрали якраз дану тему?**

– Передовшыткым був то практичний аспект – аплікованя вислїдків дїзертациі в педагогічнім процесі в

рамках нашого штудійного програму, але і в тих функційних сферах, в котрых нормативний русинський язык ся уж довше аплікує передовшыткым в говореній формі (окрем школьської сфери є то сфера театру і масмедій). Беручі до увагы цілий контекст третёго русинського народного возроджіння (але і мою новинарську практику), мушу підкреслити тыж інакшый розмір выберу даной темы. На тім місті пасує згадати мено взацного чоловіка – проф. ПєДр. Осифа Сіпка, ПєД., котрый в значно комплікованых условіях, як першый ученый на Пряшівській універзиті бив охотный прийти як школитель докторандку, котрой предметом баданя є карпаторусиністика. В корешпонденції з ёго спеціалізаціей, яков є лінгвокултурологія, він мі запропонував і тему, котра была барз інтересна з погляду аплікації не аж так знамой научной дісціпліны, яков бесспорно лінгвокултурологія є, в русинськым народностнім контексті. Заєдно але порозумів і факт, котрым єм аргументовала, же докы русинський язык не має комплексно выбудовану свою лінгвістичну базу (т. є. докладно розпрацованы вшыткы языковы ровины, подобно як то мають другы нормативны языки) про своє етаблованя в контексті списовных языків, не можеме собі доволити такый „люксус“, жебы сьме будували наdstавбу, за яку лінгвокултурологію, як высшый ступінь приступу к народным языкам, поважуєме, намісто той бази, респ. фундаментів.

• **Опоненты Вашу дізертачну роботу оцінили позітивно, на їх вопросы і припомины сьте в обаєбі реаговали раціонально і пересвідчиво. Была то про Вас перша а думам же заты найважніша научна конфронтація, навыше в кругу ученых, яких погляды на карпаторусиньскы проблемы суть діаметрално інакшы як Ваши, і на основі того ся дала предпозкладати емоціональніша діскузія. Наперек тому, діскузія к темі была веджена дуже коректно і обективно. Чекали сьте то, або сьте ся приправлєвали і на інакшы варіанты?**

– Самособов, же єм мусила раховати і з інакшых варіантов, і докладно ся на ню нарихтовати в припадї, жебы емоціональний фактор у дакотрых як членів комісії, так і опонентів набрав верых перед професіональным посуджінєм моєй работы. Конєць-кінців, така атмосфера vznikла при обаєваню докторандкы, котра ся обаєвала позад мене, также з того погляду было треба превказати достаток одповідности, професіональности, але і такту, жебы діскузія не сховзла на нежелану путь. Нащастя, в моім припадї така ситуація не настала, наспак, як членове комісії, так і опоненты выступали як професіоналы, крітичны припомины і вопросы, котры мали к моєй дізертациї, были обективны, без будь-якого емоціонального екскурзу на тему Русины контра Украинці... З другого боку думам собі, же в обцим контексті моя обаєба была властно і обаєванєм правильности выбратой пути на зачатку возродного процесу вымераючой народностной меншыны, респ. народа без властной державы. Я пересвідчена, же Русины своє добре мено, котре в конкретных аспектах пестовали іщі в часах

соціалізму нашы попередники на українській катедрі, на Пряшівській універзиті обаєли достойно і з честєв.

• **Як ся позераєте на перспектivy русиністики на ПУ в сучасности? Можете порівнати сучасну ситуацію з періодом, кідь сьте зачінали докторандьскы штудії в році 2008?**

– Дакотры факты з часів мого наступу на докторандьскы штудії суть назначены в моїх попередніх одповідях і не має ціну ближе їх анализувати, бо бы сьме зась лем дали простор на полемікы, котры бы не были на хосен нікому. Што ся тыкає перспектivy, условія од часу моїх зачатків ся діаметрално змінили. Інститут русинського языка і културы на ПУ є одборно добудований, здобыває все высшый кредит, што не мож повісти о вшыткых інштитутах або катедрах в рамках даных інштитутів і факулт Пряшівской універзиты. Здобыта престиж нашого інштитуту не пришла сама од себе. Вна є выслідком високой професіональности, ясно формулованых цілів, але і менежерських способностей на найвысшій постї. Зато інштитут має добре мено нелем в Европі, але і у світі – вдяка міджінародным проєктам, котры го на тот пост дістали і дале го утримують. А то є добрый кредит і про Пряшівску універзіту як таку.

• **Якы маєте практичны планы з розробенов темов Вашой дізертачной работы?**

– Як єм высше згадувала, дізертация была написана якраз з цілєм практичної аплікації єй выслідків. У нашім розуміню то значить, же в тім часовім періоді буде найефективніше аплікувати єй выслідкы до жывота в корешпонденції з цілями, котры собі на зачатку возродного процесу становила Русиньска оброда на Словеньску, а од котрых ся наш інштитут і люде, котры в нїм роблять, ани на момент не одхылили. Пріорітнов про Русинів є в тім часі школьска сфера, без котрой ся наштартований процес возроджіння Русинів не зреалізує. Нам треба приправити одборно здатных людей, передовшыткым учітелів русинського языка, русиністів, котры бы ся могли реалізувати в народностных школах, а тыж в далших сферах народностного жывота. Тых школ є дотепер барз мало, а ай тогы, котры суть, не вшыткы диспонуєть одборныма ґаранціями на навчання русинського языка або і других дісціплін заміряных на карпатських Русинів в розлічных аспектах їх жывота. За недовгы час естования наш інштитут здобыв такы ґаранції, же штуденты мають інтерес о русиністику, але на тім сьме повинны дале робити і підвишовати свій кредит. Зато, што ся тыкає дізертациї, в першій рядї бы сьме хотїли свої силы сконцентровати на то, жебы створити високошкольскый учебник фонетикы і фонології, дісціпліны, котра дотепер была счасті розпрацована доцентом Василєм Ябуром. Аж наслідно маєме намір проглубити баданя в даній проблематиці, яке може дати одповіді на розлічны вопросы з розвою русинського языка од найдавнішых часів і, в конечнім дослїдку, може мати принос про лінгвістику в шыршій контексті.

ПгДр. Миколай КСЕНЯК, Ружомберок

Мати у творах Марії Мальцовской

Тема є розчленена:

1. Одовздавання штафети
2. Мати – носителька, охранныя і шырителька языка
3. Образ мамы і література факту
4. Мама і сполунаживаня з природов
5. Біографія авторки і образ мамы
6. Будьме їй вдячны

Одовздавання вічної штафети – образу мамы

Нихто з нас, дороги читателі, не запохыбує, же в кождім жанрі уменя тема мамы мать своє певне місце, же ся не найде ані єден визначный писатель, поет, маляр, сохарь, композитор, котрый бы тоту тему в своїй творчости обышов. Ані наші класіци – Александер Духновіч, Александер Павловіч, Ю. Ставровський-Попрадов, І. А. Поливка, Еміл Кубек... І в русинській поновембровій літературі видиме континуіту. Не требало їй пересаджовати до наших умов, до нашої нової землі. Ані ся тому не чудуєме: суть ту літературні традиції, природна патріархална почливість к родічам, але тыж церковна духовна традиція вихова. Мы взяли і береме визнає і посланя мамы як штось певне, самозрозуміле. І в козмичній добі, і по баршановій революції на потверджіня уведу ходем пару фактів – мено сучасного автора і назву ходем єдного твору: Валерій Купка „На маминій долоні“ (Дом без світла, Пряшів : СРПС, 2004), Василь Петровай – роман *Русины* (Пряшів : Русинська оброда, 1994), Осиф Кудзей „Ніч при мамі“ (Кадило, Пряшів : Академія русинської културы в СР, 2011), Штефан Смолей – *Найдух* (Свідник : Друкарня свідницька, 2011), Квета Мороховічова-Цвик – „Мудрость матери“ (Думки і тужбы, Пряшів : Русин і Народны новинки, 2010), Юрко Харитун – „Хыжа наша“ (Мої жалі, Пряшів : Русин і Народны новинки, 2010), Штефан Сухий – „Стара мати в місті“ (Муза спід Карпат, Пряшів : Русинська оброда, 1996), Миколай

Ксеняк – „Грїб в церкви“ (*Біда Русинів з дому выганяла*, Пряшів : Світовий конгрес Русинів, 2002), Марія Гірова-Васькова – „Кідь жалє сердце стисать“ (*Родне гніздо*, Пряшів : Русин і Народны новинки, 2008), А. Бабяк

– „Маковиця – мій родный край“ (*Русинський літературный альманах на 2009 рік*, Пряшів : СРПС, 2009), Петро Ялч – „Оріхове листя“ (*Русинський літературный альманах на 2008 рік*, Пряшів : СРПС, 2008), Осиф Сторинський – „Чорный когут“ (*Русинський літературный альманах на 2008 рік*, Пряшів : СРПС, 2008) і многи далшы. В спомянутых творах є наша мама спід Бескида, де жыєме мы Русины, робітны люде, котры – як котрыйсь із спомянутых написав – *мають порожні бугелярі, але їх сердце – повне ласкы.*

Мама – носителька, охранныя і шырителька языка

Марія Мальцовска в своїх творах підкреслює, же про русинську маму є характерістична робітність, манжельска вірність аж до гробу, скромність і терпезливість – тота стисла характерістика русинської мамы не є здалека повна. Треба к

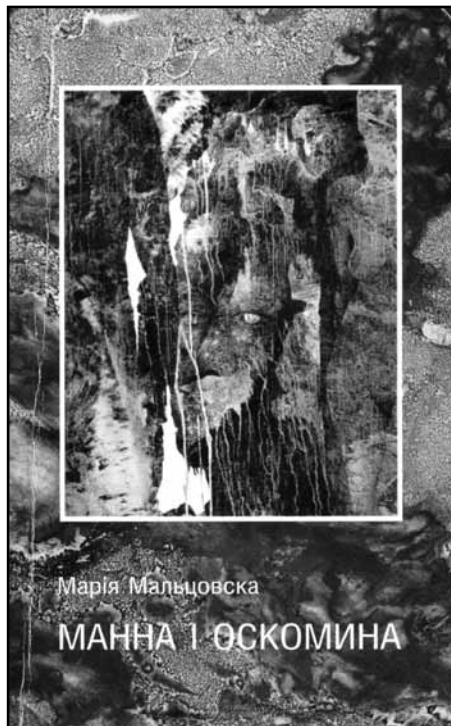
спомянутым атрибутам придати, же є носительков, охранный і шырительков языка і народных традицій.

Їй язык є ясный, кождому зрозумілий, без збыточных прикрас; она до нєго ніч наведе не всувать, не чачкать. Їй реч і ціле думаня є переповнене богатством фразеологізмів, про наш язык тіпичных высловів, мудрых постережінь – пословиць, поговорок. Они до їй монологу ці діалогів ся природно – як чистый потічок до рікы – вливають. Кідь ся спомянать судьба тихой, покорной і втягнутой Нації з Чорного Валога, но і она – як авторка нас убезпечує – „на планеті мать свою звїзду“ (МіО, 117), котра „наісно довго блудила на небесах, покы нашла свою точку“ (МіО, 117), свого мужа Петра. Подобну ситуацію найдеме в *Зеленій фатаморгані*, кідь Ілька по матурі ся ослободила од знамых і ґратулантів і позвала родічів на славу до пивниці, де была лем она сама з родічами. Ту їй было красно і „чула ся як рыба у воді“ (ЗФ, 37). Потвердить нам то і третій приклад, коли студент гімназії Сватко під впливом алкоголу і дроґ зачне быти неслухняным і „зачінає вказовати ріжки“ (ЗФ, 85), а кідь Сватко выбив вигляд, ёму уж не помогли „ани мольбы, ани просьбы“ (ЗФ, 87). І ту видиме: фразеологізми природно выплывають і западають до контексту, не нарушають структуру логіки, роздумів, діалогу; береме їх істо як природный языковий яв, не заставиме ся над нима так, як ся не заставиме над тым, же в лісі ся обявив міджі стромами новый стромик.

Наша авторка барз добрі познать богатство русинського кодифікованого языка і майстерськы го выживывать у своїй творчости. З їй книжок – як доказ нашого тверджіня – уводиме і далшы укажкы: „Хлїб ся нигда не приїсть“ (МіО, 22), „Жыва вода нигда ся не припе“ (МіО, 22), „Каждому свічка догорит“ (МіО, 27), „Їли сьме з єдной мискы“ (МіО, 45), „На волоску є його сердце (МіО,

49), „Боже прозріня до ня дыхло“ (МіО, 49), „Мати звязує цілу родину“ (МіО, 59), „Поки світить ей (мамина) свічка, поты сьме (родина) ведно“ (МіО, 60), „Смерть і живот ся черяють“ (МіО, 82), „Коло доброго мужа, жена як ружа, а коло злого врага – о рік о два – баба“ (МіО, 80 - 81), „На тім світї ся пси з розкошу біснять“ (МіО, 70), „З біды ся вылизала як мачка“ (МіО, 98), „Іншый край, іншый уроджай“ (МіО, 115), „То суть про тебе высокы яслі“ (МіО, 117), „Были бы ручки до чужой мучкы“ (МіО, 121), „Вшытко ей болїло – тіло од роботы, душа од скорботы“ (МіО, 122), „Прилип ку нїй, як репїй“ (МіО, 123), „Поклав на себе руки“ (МіО, 123), „Была злодїйков свого щастя“ (МіО, 125), „Мы так високо не можеме рубати“ (ЗФ, 24), „Закусила сі до языка“ (ЗФ, 38), „Справедливість має два кінці“ (ЗФ, 39), „Дверї замкнуты на сім замків“ (ЗФ, 46), „Ани з воза, ани на віз“ (ЗФ, 70), „Чула ся як рыба у водї“ (ЗФ, 37), „Нїмїй дїтинї ани властна мати не розумить“ (ЗФ, 103), „Меле з послїднєго“ (ЗФ, 132), „Хыжа не тісна, бо челядь не бісна“ (Під, 43), „Біда біду найде, хоць і сонце зайде“ (Під, 124) і многы далшы. Видиме, же материна реч є богата, щавната, трєфна і поготова. Мати уж самым ужыванєм того богатства одовздавать го в родинї далшым поколїням. Не є лем ёго носительков, но і передавательков, образно повіджене сіятельков.

Одовздаваня традицій, назвы предметів і дії красно видиме в приправах і почас святкованя Великодня. Родина тов радостнов атмосферов жыє давно перед святами. Тота мила атмосфера ся переносить з мамы на дівку, на мужа. Авторка приближує нелем радість, но і хронологію наповнєваня радости, реалізацію традицій, крок за кроком, роботу за роботом перед приходом Великодня: роботи на дворї, пораїня в хыжи, приправи тіста, як кладуть огонь до мурованого пеца, выкиснуте округле тісто на деревяну лопату до пеца, чеканя на неповторный пах упеченой паскы, як ся такой збігають слинки на языку; або і обряд складаня божых дарів – масло, сіль, сыр, яйця, ковбаскы, мед, паску, свічку... – до кошарика. Вышываний

рушник прикрывать кошик... обряд свячїня при церькви... Дома перед столованєм далшы звыкы: родина ся молить, потім ґазда наливать до погариків, вінчує ся – Хрістос воскресє! Аж теперь родина зачїнає столовати, найфайновїшы їдла конзумовати...

Мати в творах нашої авторкы є почас цілого свого жывота – од маленька до сивин – стїлеснена доброта з належным сердечным выядрєванєм. Нїґда в ей творах з материних уст не выходять вулґарїзмы, ани в найтяжшых минутах свого жывота не грїшить, не є фалозна, не уближує. Ани міджі ей рядками, ани міджі найтайнїшыма мыслями не найдеме ани слїда ненависти, злобы. (Аж на інфомацію о смерти сына...). Кїбы вшыткы наші мамы так шырили і дотримовали доброжычливость, приязень і віру! На іншїм ступні бы было русинство, наша култура, школство, язык інакше бы нас цінили сусїдні народы і народности, істо бы сьме писали світлїшы сторінкы нашої історії.

Мамамы наші милы, допоможете нам?!

(Закінчїня в далшїм чїслї.)

Список скорочїнь:

МіО. 45 – Манна і оскомина, с. 45, Пряшов : Русиньска оброда, 1994.

Під. 24 – Під русиньскым небом, с.

24, PIP – ART, s.r.o., 1998.

ЗФ. 51 – Зелена фатаморґана, с. 51, Ужгород : Выдавательство В. Падяка, 2007.

Поужыта література:

Сухый, Ш.: Пару слов на путь. In Мальцовска, М.: *Манна і оскомина*. Пряшов : Русиньска оброда, 1994, с. 5 – 6.

Čižmárik, R.: Generačné konfrontácie M. Mal'covskej... In Мальцовска, М.: *Манна і оскомина*, с. 6.

Хома, В., Хомова, М.: *Оброджїня Русинів*. Пряшів : Сполук русиньскых писателїв Словеньска, 2005.

Цїтрякова, З.: Семінар к недожытым 60-тым народенинам ПгДр. Марії Мальцовской. In *Народны новинкы*, XXI, 14 (11), 2011, с. 2.

Дзубова, М.: Жывотный епілог Марії Мальцовской-Парасковой (1951 – 2010). In *Русин*, XXI, 5 – 6, 2011, с. 3 – 4.

Кудзей, О.: Догорїта свічка. In *Русин*, XXI, 5 – 6, 2011, с. 5.

Харитун, Ю.: Тобі. In *Русин*, XXI, 5 – 6, 2011, с. 5.

Бенькова, М. (ед.): *Літературна творчость М. Мальцовской в контексті сучасной русиньской літературы. Зборник рефератів з Міджінародного літературного семінара к недожытым 60-ым народенинам авторкы, 2. децембра 2011*. Пряшів : Пряшівска універзіта в Пряшові, Інштїтут русиньского языка і културы, 2011. 102 с.

Русинко, Е.: *Найкрасша приповідка*. In Бенькова, М. (ед.): *Літературна творчость М. Мальцовской в контексті сучасной русиньской літературы...*, с. 12 – 22;

Хома, В.: Особитости художнєго чутя в літературных творах М. Мальцовской. Тамже, с. 23 – 29;

Падяк, В.: Ідея служєня, авадь „властна кров“ у творчих роздумованях Марії Мальцовської. Тамже, с. 49 – 56;

Antoňák, A.: Analýza úlohy a miesta epizódy v novele Márie Mal'covskej Zelená fatamorgána. Тамже, с. 30 – 41;

Džundová, I.: Žena v tvorbe Márie Mal'covskej. Typologická charakteristika ženských postáv v Rusínskych arabských. Тамже, с. 42 – 48.

Горазд А. ТІМКОВІЧ, ЧСВВ, Кошіці

Єромонах о. Павел Антоній Петрашовіч, ЧСВВ (1929 – 2012)

(Животопис був створений на основі бісід з недавно усопшым, котрого автор статі в Кошіцях навісівлёвав много років найменше двараз до місяця.)

Род Петрашовічовых – то непрерывный 400 років старый род грекокатолицьких священників. Єромонах Антоній Перашовіч походив з того роду, де ёго отець, дїдо, прадїдо, прапрадїдо... вшыткы были священниками¹. Народив ся в році 1929 в грекокатолицькїм русиньскім селі Старина (окрес Снина), де ёго отець Осиф Петрашовіч (1904 – 1984) був грекокатолицькым священником а мати Аполонія, роджена Петахова, дївка грекокатолицького священника Еміла Петаха. Антоній мав двох сородинців.

Путованя ведно з отцём-священником: Старина, Остурня, Сачуров...

По трирічній пасторації в Старині зачатком 1931 року ёго отця переложыли до парохії в Остурні. Ёго родина, самособов, пішла з ним. Антоній мав у тім часі дас єден і пів рока. В Остурні жыли повных 11 років. В дїтинстві Антоній наслідком поранїня дістав тяжку хвороту – епілепсію. Мав даколи і двараз до дня захват, также докторы му не давали надїю на довгый живот. В році 1942 як 13-річний ся перестїговав із родічами до Сачурова на Земплїні, де отця-священника зась переложыли. Там зажив і насилну ліквідацію грекокатолицькой церкви од року 1950. Антоній Петрашовіч закінчив вісемрічну народну школу а зо Сачурова доходив три роки до Вранова на трирічне обходне учіліще. Пару місяців ся учів і на надставбовій школі, але матурітне свідоцтво тогды не дістав. В Сачурові нецїлый рік робив у склепі обходника Генкела.

Пятьдесяты roky 20. ст. – стражданя за грекокатолицьку віру

В році 1950 їх в часах ліквідації грекокатолицькой церкви выстїговали зо сачурівской парохії до Кошіць і приблизительно в тім часі отця, котрый не хотів перейти на православіє, заарештовали і послали до робочого табору на перевыхованя (ПТП). В арешті і таборі був нецїлы два roky.

Родина пронаслідованого отця духовного жыла в приватнім кварталю у бабкы в Кошіцях на Ружовій уліці ч. 16. В тім часі Антоній Петрашовіч наслідком підломеного здоровя був уж без работы (од дїтинства мав епілепсію). І ёго брат Осиф ся дістав до ПТП таборів а докінця тыж був у році 1950 на нецїлый місяць заарештований.

Антоній як 18-річний, і хоць був хворый, був одведжений і мав ся стати вояком. Пізніше ёго хворобу предсі лем акцептовали як причіну ослободити го од воєньской службы, але ціла процедура ся повторёвала дас трираз почас 36 місяців. Потім ціла родина (враховано отця, якого пустили з арешту) ся мусила перестїговати

• Погляд на єромонаха Павла Антонія Петрашовіча, ЧСВВ, із юла 2008 у своїм кварталю на Костёвій уліці ч. 4 в Кошіцях, як сидить у своїм облюбенім креслі перед книжницёв.
Фотка: о. Й. В. Тімковіч, ЧСВВ.

на Чехы (тзв. „акція П“). Было то 6. децембра 1951 на свято св. Николая Мірлікійского Чудотворця. Перестїговали ся до судетських Їлемніц. Там в році 1953 Антоній Петрашовіч дістав конечно тзв. синю книжку, т. є. навсе був ослободжений од воєньской службы.

В Їлемніцах робив ведно зо своїм няньком-священником на штатныы маетках, де мусили обрядити коло сто ялівок. Так робили дас два-три roky а потім одышли робити до фабрики Технолен на спрацованя лєну (ведно з многыма грекокатолицькыма священниками і монахами). По штирёх роках (1958) ся перестїговали до Кошіць к старым родічам, але мусили собі купити малу скромну хыжку, бо зо старой не могли выгнати піднаёмників. По перестїгованю робили в Інжінїрських ставбах, в складі Опатьске в Кошіцях. В тім часі формов вечерного штудія зачав ходити до гімназії на ул. Збройніцькій в Кошіцях а по штирёх роках успішно зматуровав.

Фотограф грекокатолицького часопису „Slovo“

Кідь в році 1968 році благочестивий єпископ Василь Гопко заложив грекокатолицький часопис „Slovo“, Антоній Петрашовіч ся став близьким співпрацівником шефредактора о. Еміла Корбы. Помагав му як професіональний фотограф, але výroba фотографій у тім часі ся реалізовала дослова „на коліні“. А навывше, фотографованя і процес výroby фотографій не были аж такы туні... О. Еміл Корба му, наприклад, повів, потребуу фотографію з того або того, а він ішов і за короткий час му виробив професіональну фотографію про потреби часопису. В першых ціслах „Slova“ ся уводить і єго мено як фотографа – „Anton Petrašovič“.

Духовный сын василіаньского архієромонаха і тайного єпископа Н. Н. Кретта

О. Николая Никодима Кретта, ЧСВВ, (1912 – 1983) спознав як священника уж давно, але главно по році 1959. Тогды о. Кретт, ЧСВВ, ходив перед каждов першов пятніцёв цілу їх родину сповідати на Ружову улїцу в Кошіцях. В році 1968 му признали 50% інвалідной пензії – 140 Кчс місячно. Приблизно в тім часі вступив (*admissus*) – самособов, тайно – до Чіну святого Василія Великого (ЧСВВ). В році 1969 єго отець-священник був регабілітований і вернув ся до Сачурова на грекокатолицьку фару. Тогды ся в їх кварталю на Ружовій улїці в Кошіцях все частіше сходила ілегална Церьков Хрістова. Тайно ся там сходило коло 10 осіб на лекціях релігії і теології під веджінём о. ТгДр. Николая Никодима Кретта, ЧСВВ.

Рік 1972 – тайный василіанський монах і священник

В році 1972 Антоній Петрашовіч ся в роботі (як робітник *Інжінірських ставеб*) поранив при двиганю тяжкой бочки. Цілий рік мародовав і в році 1973 одышов на повну інвалідну пенсію (840 Кчс).

19. януара 1972 зложыв у о. Н. Н. Кретта, ЧСВВ, (за участи скоріше або пізніше высвяченых тайных єпископів – Н. Н. Кретт, Броско, Інщ. Бедржіх Провазнік) **вічны слюбы і став ся тырвалым членом у тім часі тайной части василіаньского чіну.** Тот чін у Чехословакії був од року 1949 до року 1990 прісно заказаний а єго члены перзекуованы комуністичным режімом. Прияв монашске мено **Павел** і зарівно в тот день за участи уж уведжених трёх тайных єпископів дістав низше свячіня. Як **діакон і священник був высвяченый 5. фебруара 1972,** ведно з Йозефом Едуардом Новаком, ЧСВВ, у Брні, тайным єпископом Інж. Бедржіхом Провазніком (котрого тайно высвятив грекокатолицький єпископ Кір Едуард Кочіш), котрый у тім часі робив як інжінір в Атомовій електрарні в Ясловских Богунїцях.

В році 1978 ся выстїговав до єдноізбового біту на Костёву улїцу ч. 4 в Кошіцях, де на третім штоку жив аж

до яри року 2009. Кідь му в році 1978 вмерла мати, єго отець продав хыжу а послідні roky жывота аж до своєї смерти 11. децембра 1984 пережив з со своим сыном о. Павлом А. Петрашовічом, ЧСВВ, у споминанім єдноізбовім кварталю.

З тайной группы василіана Кір Кретта до тайной группы Кір Поташа

З о. Н. Н. Креттом, ЧСВВ, (од року 1975 roky тайным грекокатолицьким єпископом), який му до того часу був духовным воджатаєм, ся розышов в році 1978, то значіть приблизительно в часі, кідь ся перестїговав на Костёву улїцу. Із согласом свого высвячующого єпископа вызрадив, же є священником о. Маріанови Поташови, ЧСВВ, котрый в тім часі був тайным протоігуменом василіанів у Чехословакії (а од року 1972 тыж тайным грекокатолицьким єпископом) і зачав ходити к о. Поташови. О рік з Кір Н. Н. Креттом, ЧСВВ, ся назад „дали до копы“, кідь о. Кретт узнав, же на вині їх дочасного непорозумїня были даякы кривы обвинїня..., але о. Павел Антоній Петрашовіч, ЧСВВ, тогды уж не перестав ходити к протоігуменови Кір М. Поташови, ЧСВВ.

Несправедливость, понижованя, экзамен вытырвалости у вірі

О. Павел Антоній Петрашовіч, ЧСВВ, під веджінём тайного протоігумена і єпископа о. М. Поташа, ЧСВВ, складав 15. юла 1979 другыраз дочасны слюбы, хоць в реальности уж мав зложены вічны.

1. септембра 1983 (в *Katolígu OSBM* з недослїдности М. Поташа має уведженим выдуманым датум 1. януара 1985) **складав уж подругыраз** (то значіть неправоплатно) **ай „другы вічны“ слюбы в Кошіцях до рук Кір. М. М. Поташа, ЧСВВ.** Протоігумен і тайный владыка Кір Поташ му окрем того 1. марца 1990 (стало ся то міджі „штирёма очами“ на погробі о. Штефана Паппа) з неясных прічин заказав реалізовати пасторачну практичку, спохыбнюючі платность єго высвячіня.

Загадным на тім окрем іншого є і факт, же Кір М. Я. Поташ був тайно высвяченый за єпископа од того істотного платно высвяченого тайного єпископа Фелікса М. Давідка, як і Кір Евгеній Кочіш, котрый потім высвятив Інж. Б. Провазніка, а тот зась Антонія Петрашовіча. Значіть, кідь Петрашовіч не був по першім высвячіню платным священником, не був ані Поташ платным єпископом... Вшиткы были высвячены тов самов руков. Ватікан але узнав Поташа за платного єпископа! Значіть, платне было і высвячіня Петрашовіча!

Петрашовіч міг одправляти Службу Божу, але од нико-го не міг брати інтенції і нико-го не міг сповідати. Быв то твердый экзамен главно зато, бо в тім часі тайно ходила к нёму половина грекокатоликів із Кошіць. В экзамені покору і слухняности о. П. А. Петрашовіч обстав барз добрі. Як пізніше знав споминати, раз ся стало, же єдна особа го пожадала, жебы ей высповідав. Він але ей сповідь одрік, же мать заказане сповідати. Дана осо-

ба за пару днів потім нечekanо вмерла, правдоподобно, невысповіdana... Хто знать, хто за ню понесе відповідність перед Господом Богом.

Другий раз (під умовієм – *sub conditione*) був висвячений за грекокатолицького священика українським грекокатолицьким владыком Кір Іренеєм Біликом, ЧСВВ, а то 1. януара 1991 в Кошіцях, у своїм властнім квартелю на Костівій уліці. При тім, зась тайнім, высячіню были участны свідкове: протоігумен василіанів у Чехословакії Кір (тайный єпіскоп) М. Я. Поташ, ЧСВВ, тогды іщі лем брат Г. А. Тімковіч, ЧСВВ, і о. Андрій Ян Завацький, ЧСВВ. (А. Я. Завацький був тогды василіаном без вічных слюбів, пізніше із здравотных причін выступив і став ся генералным вікаром Пряшівської грекокатолицької єпархії.) Юрісдікцію на сповідання о. Павел А. Петрашовіч, ЧСВВ, дістав аж 1. октобра 1991 року.

Бесперерывне сповідання

Од того часу, подобно як і передтым, двері до єго квартелю на Костівій уліці были все отворены про каждого. У нєго ся хоць-хто і хоць-коли міг добрі і без якогось чеканя высповідати. Сповідав запалено, досправды як святыи отець духовный, вірный учень і наслідник своего

святого учітеля Кір Н. Н. Крета, ЧСВВ. Ёго главнов харізмів і правилом при сповіди была: **любов, любов** і зась лем **любов**. За послідніх скоро тридцять років, главно по высвячіню за священика, не мав ани єден епілептічний захват (лікы проти епілепсії регуларно брав аж до своего скону).

Раз взяв участь на сполочных духовных реколекціях василіанів у василіаньскім монастырю в Требішові, а то в році 1995. Духовны реколекції давав о. Йосафат В. Тімковіч, ЧСВВ (1964) а їх главнов думков было практикованя Ісусовой молитвы – *Господи Ісусе Хрісте, Сыне Божій, помілуй мя грішного*. Одтогды не перестав моли-ти ся тоту молитву.

По році 1995 уж не выходив зо своего квартелю, без огляду на ліпше або гірше здравя, а то од страху з незмыселного переміщованя з монастыря до монастыря, з резіденції до резіденції, яке ся практизує од року 1995 в Провінції св. Кіріла і Мефодія на Словакії. Быв старшым і тяжко хворым чоловіком, а зато перешмарєваня-переміщованя ся бояв, бо, подля єго слов, бы го то нелем „забило“, но забило бы главно єго надміру плодну пасторачну роботу.

На Костівій уліці ч. 4 в Кошіцях не переставав ани з підлоненым здравєм сповідати каждого, хто к нєму з тым цілєм пришов, або пришов за духовнов радов.

• **Грекокатолицький храм Народжіння Пресвятой Богородиці у Кошіцях, де віруючі 8. септембра 2012 ославили свято своєї небесной покровителькы, за котру ю поважовав і о. П. А. Петрашовіч, ЧСВВ.**

Фотка: о. Й. В. Тімковіч, ЧСВВ.

Приходили к нѣму на сповідь главно отці духовны (і римокатолицькы) і духовны особы різних чинів...

Як то звичне быти у людей святого жывота, не обходили го кривды: не був записаний нігда ани до офіціального „Schematizmu“ Грекокатолицької церькви (ани Кошіцької, ани Пряшівської епархії), мож повісти, ништо ся о нѣго не интересовав, але то лем проглублѣвало єго покору і простоту. Але у василіаньскых „Katalógoch“ записаний був, а то вдяка отцям Тімковичовым. В році 2008 го конечно записали і до „Schematizmu Prešovskej gréckokatolíckej metropolie“.

В кварталю (котрый за соціалізму мав написаний на своє мено і котрый за протоігумена о. В. Ю. Седлачка, ЧСВВ, переписав на Чин св. Василя Великого) му довгы roky помагали многы віруючі, сусідове му ходили купувати, што потребовав, райбали му шматя... Довгы roky к нѣму денно ходили дві василіаньскы монашкы (с. Герарда Гавриіла Іванчова і с. Зірка), котры му зробили вшитко, што сам не бировав. Покры му іщі очі добрі служыли, каждый день, часто і з василіанками, в старославянськым языку молив ся цілый монашский хор – Утреню, Вечурню, Часы, Повечеріє... Каждый день одправляв Службу Божу в старославянськым языку, на котрий в часах слободы і неслободы брали участь многы знамы і чужді люде, главно тоты, што жыли в єго блоку. А жыло ту скоро 100 родин, то значить, як кібы єдно село...

Духовно, але і фінанчно помагав многым у нужді... Барз тужыв, жебы в центрї выходной Словакії – Кошіцях був обновлений василіанський монастирь. Зато ся барз потішыв, кідь в році 2008 до Кошіць пришли отці Тімковичовы.

Конець земского жывота, повного страждання, але і многих добрых діл

У вівторок 10. фебруара 2009 го, як сам повів, переговори (не конкретізовав „хто“), абы пішов до шпыталю, хоть ся не чув хворый, але лем слабый (скаржив ся на тяжке дыхання і попухнуты ногы, але то уж дакілько років). Быв госпіталізований на Геріатрії св. Луки в Кошіцях. Вшиткы медичиньскы аналізы были негатівны, іщі 13. фебруара 2009 ся барз добрі чув, так як передтым дома. Так істо і далшы два тыждні. В середу 4. марца одразу го зняла тяжка меланхолія і смуток. Отцѣви Гораздови А. Тімковичови, ЧСВВ, тогды повів: „*Можете вшиткым повісти, – кус перестав бісідовати, – же тяжко ся умерати, – а притім го ніч не боліло, був лем барз смутный аж апатічний. Повів, же завтра го уж пустять домів і же му повіли, же є „уж здоровый“.* Прімарка з протоігуменом о. В. Ю. Седлачком, ЧСВВ, вирішили, же на місяць мать іти до требішовского монастиря, а потім же ся назад верне на геріатрію???

Помазання хворых, подля єго слов, коротко перед одходом до шпыталю прияв од о. Андрія Прибулы (1975). І досправды на другый день (5. марца 2009) за ним пришов о. Владимир Юрій Седлачек, ЧСВВ, ведно з далшым монахом, правдоподобно братом Платоном Салаком, ЧСВВ, і одвезли го до требішовского монастиря, де не є

ани ліфт, жебы міг ходити до капличкы на Службы Божы. Сповнило ся то, чого ся бояв. Люде в Требішові од самого зачатку говорили, же пришов до монастиря вмерти, же лем лежить і не ходити. Дакотры кошіцькы сусідове говорили, же почас єго перебування у шпыталю (у фебруарі 2009) віділи ходити до єго кварталю чужді особы, котрых ништо не познав, якы там штось выглядали...

У василіанськым монастирю в Требішові о. П. А. Петрашовіч був уквартелѣваний на найвысшій (другім) штоку, без ліфту, также нігда не міг взяти участь ани одправляти з другыма священниками Службу Божу. Люде го почас цілого перебування в монастирю аж до єго смерти ани раз не віділи. О єго екзистенції знали лем тоты, котры віділи, як целебруючий священник несе му по Службі Божій Божу Евхаристію. Дакотры го лем накурто збачили, кідь стояв при окні і позерав на уліцю перед монастирѣм. Никому не телефоновав, ани го нігда не дали к телефону, кідь го дахто глядав і хотів з ним поговорити. Главно многым із Кошіць хыбовав, тым, з котрыма ся регуларно стрічав і сповідав їх. Так в повній ізоляції в монастирю, неперестанно ся молячі Ісусову молитву і ружанець, пережив вєце як три послідні roky свого жывота.

Все ся молив, як сам повідав ігуменowi монастиря о. Полікарпови Штефанови Яцошови, ЧСВВ, (1961), к Пречістій Богородиці, жебы ся од нѣго не одвернула ани в тім животі, ани у вічності. Богородиця го скоро чудотворным способом выслухала. **Одышов до вічності в понеділок 1. октября 2012, точно на свято Покрова Пресвятой Богородиці.** Сполубратя го нашли сидіти з нахыленов головов, як кібы дримав. Умер барз спокійный і в повній мірі одданий волі Божій, з *Ісусовов молитвов* на устах. Ігумен требішовского монастиря о. П. Ш. Яцош, ЧСВВ, в день смерти публічно перед вшиткыма людьми на Службах Божых визнав свій обдив над святостѣв єго жывота і означів го з нетаєныма емоціями за праведного чоловіка молитвы, достойного Царства небесного... Погробны монашськы і священницькы обряды в капличці требішовского монастиря одправляв кошіцький єпископ Кір Мілан Хавтур у четверь 4. октября 2012, а в тот самый день пообіді був перевезений до Пряшова і там похований у сполочнім гробі отцѣв василіанів на містнім цінтерю, де чекать на славне воскресїня з мертвых.

Вічная єму память!

Характерістика особы

Єромонах Павел Антоній Петрашовіч, ЧСВВ, (1929 – 2012) був барз комунікатівным тіпом, **чув ся єднозначно Русиним**, але сімпатізовав з Мадярами і вшиткым мадярьскым. Знав прекрасно говорити по мадярьскы, але тыж **по русиньскы** і по словеньскы. Што ся тыкать пасторації, было на нїм очівісно видно знакы неоцінимой Креттовой виховы, яка была знама барз людським, отцѣвським приступом к віруючім. О. П. А. Петрашовіч, ЧСВВ, був якобы продовжінєм жывота о. Кір Николая Никодима Кретта, ЧСВВ. **Жыв і терпів у нїм Ісус Христос.**

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н., Дослідний центр карпатістики при Видавельстві В. Падяка

Перша „леґална“ русинська публікація на Підкарпатю

Президент України 8. авґуста 2012 підписав Закон о языках. До списку регіональних языків є загорнутый і русинський (розумій: карпаторусинський) язык. То є результат многих і довгорічних жадостей Русинів адресованих владі України, а тыж європейським і світовим інституціям. Также на основі рекомендацій Верховного комісаря ОБСЕ, в компетенції котрого є проблематика народностных меншын, **регіональним языком на Закарпатю має право быти і русинський.**

Што то значить? Закінчив ся довгий період боя Русинів за легалізацію свого языка. Але зарівно є то початок нового, одповідальнішого і тяжшого періоду – старати ся о язык, ёго розвой і ёго функціонуваня в каждоденнім і сполоченьським животі.

Якраз в тых днях ужгородське Видавельство В. Падяка выпустило на світло Боже (все іщі без будь-якой підпоры державы!) русинську читанку – «Літературный кошичок» заставителя В. Падяка (Ужгород, 2012). Тот учебник, який є виданий про русиньскы школы (2. і 3. цвіт) п'ятирічної системи народної освіти, зарівно ся стає першов «леґалнов» русиньскоязычнов публікаціов на Україні.

Свій поділ роботи на нім має главно Дослідний центр карпатістики при Видавельстві В. Падяка і сам В. Падяк як член Школьської рады Русиньских народных школ Підкарпатя. Учебник – з оглядом на то, же з об'єктивних причін є то лем перша „леґална“ русинська книжка на Підкарпатю, – має сондажный характер. На хоснованя в навчальнім процесі Русиньских народных школ Підкарпатя го рекомендовала Школьська рада, членами якої суть учітелі русиньского языка, літературы і културы: **Марія Лендєл, Анна Похилець, Надія Печора, Марія Бойко, Валерій Падяк.** Учебник має 110 сторінок з ілюстраціями **Людмили Буксар.** На ёго обалці нашли своє достойне місце портреты визначных карпаторусиньских літераторів ав-

тора **Василя Скакандія** – народного умельця України. Виданя учебника підпорив **Фонд Стівена Чепы при Торонтський універзиті.** Вступне слово („Напутное слово“) до нёго написав заставитель В. Падяк, яке публікуєме ниже:

„Милы діточкы!

Добрі памятам: іщі як діти, кідь сьме ся бавили, так все сьме знали выдумати собі даяку жыву забавку. А кідь ненароком дахто до кровли розбив сі коліно або локоть, так все чімскоріше глядає у траві коло пути напутник (позн. ред.: бабка, *skorocel koriovity*), абы го приложыти на рану, жебы сперти кров і рану пригоїти.

Наша карпаторусинська бісїда позбєрана з десятків тїсяч красных слов. І кжде таке слово – якбы напутник! Бо слово ті поможе у біді, повість ті правду, розвеселить тя, із словом перейдеш цілий світ, знаючі другы языки і народы, їх звыкы і традиції. Але з далеких вандровок все ся вернеш домів, де тя вірно буде чекати твоє родне слово. Но, якы то красны слова (лем нам дарованы природов!) найдеш у своїй русиньській бісїді! Не суть у другых языках: „снігуляк, мізиль-

ник, голубити ся, незломность, невбалений, приказовати, чудовати ся, яло, новинка, лінґарь, бєтєрь, збойник, потятко, перхач, звірь, нахтема, Отцюзнина, нянє, одідичити, пахнячка, парада, трумбєтати, столець, стофайтовый, сячений, присїгати, баюсы, кывати ся, брындуш, вѡпросити, горізнач, гомбічка, читавый, файный, мусай, навщівити, веречі, приспати, полівити, пристрішок, луйтра, нанашко, вуйна, фоґа...“

Тїсячі і тїсячі слов! Безмірна краса русиньской лексїчної мудрости! З того студника начєряли лексїку нашы праотці. Тепєрь пришов час і нам сокотити жыву бісїду, обы і нашы правнукы, їх діти мали щастя хосновати своє, родне.

Як вода точить камінь, так і наша бісїда одточєє ся у русиньській літературі. Многы літераторы – поєты, писателі, драматургы, публіцисты – старали ся в попередніх часах, як днесь ся старають двигнути нашу літературу на високу уровень. Пришов час і вам, милы діточкы, знати нашу карпаторусиньську літературу, читати творы найзнамішых писателїв. Творы подакотрых із них суть представлєны у тій читанці, як то **Александра Духновіча, Александра Павловича, Анатолія Кралицького, Василя Сочкы-Боржавина, Марії Мальцовської...** Але суть ту і творы днешнєй літературы – од **Василя Молнара, Славка Слободана, Тамары Керчі, Володиміра Танчінця, Михала Чухрана, Василя Матолы, Николая Гвозды, Івана Жака, Осифа Кудзея, Івана Ситара і многих других писателїв.**

Щастливу путь! І ний тота книжочка поведе вас до світа карпаторусиньской літературы.“

Віримє, же першый „леґалный“ учебник русиньской літературы на Підкарпатю ся стане бівшов мотиваций на розвой нєлем русиньских народных школ, але і на розвой русиньского языка, але главно стабілізацію ёго нормы на Підкарпатю.

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н., Світова академія русиньської культури

Зближення культур – нова книга

В ужгородському «Видавельстві В. Падяка» вийшла книга стихів «Авар лярмач» сербського писателя Секуле Шарича (нар. 1960) у товмаченю на воєводинорусинський язык познатого поета и літературного критика Владимира Бесермині из Руського Керестура (Воєводина).

У творчому здобутку сербського літератора є 29 книг. Мимо поезії, то романи, філософські приповідки, твори про діти, літературно-критичні рецензії а т. д. «Авар лярмач» – перша книжка сербського писателя по русинськи. На обкладинці уміщено образ «Діалог» єдного из майінтересных восточнословацьких малярів-експериментаторів из Пряшева Мартіна Збояна (Авадь: Мартіна з Боян?), котрий давно цімборує из ужгородським видавцем из України. Нижче подаєме спередслово видавця и дакілько творів из названої книжки.

Не все изближення держав є ознаков приходячого мира – гет часто лем аргументом нового миропорядка. Изближення культур, и то там, де народы ділят обчий географічний простор, нарубы, усе є прологом мира, проникнутя сусідніх культур єдной до другой. И взаимного оплоднення. Як не круть, а мир и спокій тримле ся на плечах моїх воєводинських цімборів – сербського поета Секуле Шарича и його русинського товмача Владимира Бесермині, што подаровали нам маленьке чудо – поетичну тийку «Авар лярмач», де горяча сербська (май широко: балканська!) поетична мысль пристигає у череві розсудливой воєводинорусинської (май широко: карпаторусинської!) культури: *Давно сом гледал и вецей од того и скорей ніжносци жадал сом на исте небо положиц свой вовчи накот. Же бим пребачел наисце преджобнутим вовком стилу, так притаєним шведку, праве сом пред всевишнім одруцел копию котру сом роками оштрел.* Поетичним товмачом світ не зачудуєш – є того доста: каждая материнська бесіда раз пристає на то, жебы привести до своєї літератури Шекспіра, Толстого, Гемінґвея, Пруста, Сенкевича, Гете, Сервантеса, Йокаї, Достоевського, Кафку... аж до модерных Вебера, Саґан, Кізі...

Тото маленьке чудо даст ся видіти лем из космоса: другое жытя сербський поезії дає література воєводинських Русинів – література, котра чесно служит свому маленькому народу, што числит лем даякі тридцять тисяч люди, чії праотці по Першій світовій війні, як ся ділила Карпатська Русь, одрізані од свого історичного коріння, не дали ся асимілювати и там, коло Дуная, заклали основи воєводинорусинського літературного языка.

Лем так, згруба-м пораховав, кільки писателів за послідній століття мала за собов воєводинська література – чиста ставка! Поезія Секуле Шарича – образчик постмодерной сербської літератури. Се доста тяжкий хліб про товмача, бо автор усе ся цілять «высочити» из границь поетичных канонів; єго «шаленство»

мысли, демонізованя світа, громада нечеканых символів, єго спротивленя традиціям стихотвореня, снагы ити у поезію крижом-кражом приносят у літературу иншаку образность, иншаку метафоричность и асоціативность, иншакый синтаксис... Тото «шаленство» автора (годно быти, неминує) має своє імня – Демон, авадь иншак – Авар лярмач. Владимир Бесермині – добрі познатый поет и літературный критик. Видав, є він и пен тот сто Першый воєводинський русинський писатель, котрый днесь и туй – на полі постмодерна – мав доказати бизовность русинської бесіди, її валовшность до оплоднення. Мені, видавателю, остає лем ґратуловати: Браво, Бесермині! Браво, Шарич!

x x x

Секуле ШАРИЧ

(преложел В. Бесермині)

ОПРЕДЗЕЛЕНЄ

*Любим брескинї! Любим брескинї
Хто не люби брескинї най би страцел
горизонт и най би бул поніжовани!
Але брескиня овоц кус иншака як шлівка.
Єст план: овоцнік муши буц добри
же би вше добре родзел. И же би,
най благо будзе поведзене, бул понізни. Овоцнік
жридли неодруценого заробку и дополнюцого
фанатичного задовольства.
Овоцнік ше преноши з колена на колена як образ
фамилійного иснованя.
Обоужем брескинї, обоужем и деликатне
здраве котре надосц ноша у себе.
Брескинї ше садзи у штредожемних преділох
жеми дзе слунко швици и вноци. То общи успех
ей кришталевой награди.
На сиверу успішно рошню ярци и други жита и
його шветлосц: Кукурица!*

x x x

*Обаваюци ше же би не експлодирала бомба у мене,
же бим не постал фалат або номад даякого
шаленства, же бим не бул Авар лярмач,
одходзим на други конец швета, купуєм фарму
и ховам синых. И неподобно сом
горди пре тото.*

*Ту пременка маєток чловеков, а рихтане
питки кромпліевой виковне подняце
шицкого нового. Справованє першей тепши, урезоване
ей цела, благочасно моя перша жена
обачела, розпочала, витворела. А моя*

покойна мац знала за совершенно злучене
даєдних числох. Не мала пацерки и цала
була зоз нечисленей души.
А дзеци?! Дзеци як дзеци! И кед су на гумне,
тей велькей судьби стихи; (не) обчекованей,
возбуджуючо дуо и схопно шедаю за пурпурни
єдальни стол.

У якимшик чудним кругу записуєм
тоти слова котри мож и висцерац
не обчекуєм експлозию, вдерене грома, трешене
жеми...

Гавриїл КОЛЕСАР

ЧИСТИ, ЯДРОВИТИ И ПРЕЦИЗНИ ЯЗИК

(Гелена Медєши, *Язык наш насущни*, Дружтво за руски язык, литературу и культуру,
Нови Сад, 2008, 262 с.)

У кнїжки *Язык наш насущни* авторка Гелена Медєши обляпела даскельо аспекти своїх видзеньох у языку. Перша часц баржей теорійна – розпатранє лингвистичней ситуації и лингвистичней политики медзи європским Руснацями/Русинами и вона читачом без филологийного образования дакус чєшше розумлїва. То, вшелїяк, не за-увага; напроцив, написи абсолютно чисти, потребни и на месце, бо тоту проблематику *так и на таки способ* од русинских лингвистох нїхто не залапел.

Увагу прицагаю интересантни приклади над хторима ше любитель языка можу задумац. Наприклад, вислов *Пать о себе, будзе з тебе* прировнани гїу сербскому *Уздај се у се и у своје клїусе*, заслужує єден мали коментар: можебуц же нукашнї значєня тих двох висловох маю и тоту ровень, але вислов по руски суґєрує особи насампредз же би ше самопочитовала (по гевтей народней же кед человек сам себе ценї, вєц го и други ценя и процивнє). Руска вариянта, значи, суґєрує людскей єдинки праве тот аспект – самопочитованя, самоценєня, вреднованя свойого я. Сербска вариянта не суґєрує у першим налєту аспект самопочитованя, але цошка инше – борбу пребиваня през живот, бо животна пракса на тим швецє указує же пребивац ше през живот, побєдзовац даяки почєжкосци, то насампредз завиши од особи каждого з нас. Значи, ту не першенствєни аспект самопочитованє, верєне до своєй особи и шицких єй квалитєтох, але аспект рєлацийох на напрямє борбєносци у живоцє, рєлаций *„я и я“* и рєлаций *„я и други“* на истим задатку.

Другу часц кнїжки ше абсолютно континуовано чита. Окремнє уживанє представляю анализи *Идилского венца* и *Жалосцинкох* Габра Костельника Гомзового, односно даєдни забути, а прекрасни слова и вариянти хтори Костельник хасновал, а нам су нешка, скоро непознати. Нєт сумнїву, у цєку XX вику даєдни слова забути, предрилєни на бок, односно страцєли фреквєнтносц у хаснованю а з нешкайшого угла патрєня то таки красни и богати, вєльозначни слова. Наприклад, слово „дарашнї“ (маме у хаснованю „терашнї“ а не мамє „дарашнї“). Таки по красоти и слова *сгаднуц*, *споминац ше*, *пребуц*, *уста-виц*... Даєдно з нїх мож ище чуц при барз старих людзох, а у сучасним языку вони не у хаснованю. А даєдни з нїх би нешка мали, ознова, барз фреквєнтнє хаснованє. Можебуц же ше даєден наш лингвиста заинтерєсує за

тєму у хторей би ошвицєл прецє пришло до процесох неставаня даєдних словох, прецє вони нестали зоз живого языка, и дзе ошвици голєм даєдни причини хтори приводза до такого процесу.

Увагу тиж прицагує проблем конштрукция *да+презєнт*, хтору ше скоро насилно вичисцєло и видрилєло з нашого языка, так як ше видрильовало мадяризми и ґєрманизми або чардаши з музичного скарбу. Тото да мож повєсц же часц контрукції хтора ма наглашену императивну димєнзию, у директним и индиректним хаснованю, а єй черанє зоз же би благєше, мєгчєйше, зоз вєльо вєцєй потенциалносци у даєдних нагодох. Кед ше го похаснує там дзе ше суґєрує императивни аспект вирєчєня, воно просто – не швєчи. У поглядзє того да випатра же Костєлник бул вєкши визионєр зоз свою толєрантнєйшу филозофию як Микола М. Кочиш зоз своїм скоро екстрємним виключованьом. Тото да, мож повєсц, „пошлїдок“ старославянского и познєйше церковнославянского языка, односно їх уплїв на наш народни язык, а не сербского языка як языка окружєня. Уж и сама вична молитва *Оченаш* би могла такє потвєрдзовац: *да святит ся имя твоє, да будєт воля твоє*... Конєчно, анализа хаснованя да у записох Володимира Гнатюка би могла дац одвит чи то уплїв сербского, чи то од скорєй тото да було у нашим старим руским языку, принєшенє з Горнїци, бо пред 100 роками кед Гнатюк записовал, не було радия, ТВ и уплїв сербского бул минимални, а приповєдки и писнї хтори ше прєношєло з колєна на колєно були прєношєни жридлово. Значи, кед у нїх було тото да, вєц воно було од скорєй там.

Конштрукция *два гробика стоя* у Костельниковєй писнї (мєсто: два гробики) не случайна: число два могло поцагнуц форму *гробика* по инєрциї на дакєдишню двоїну (дуал), а мури наисцє иду у пари, односно у двох парох (лїви и прави мур, або мур за мну и мур опрєзо мнє), та вєц и форма *опрасцям я тима мурами* тожє мац пошлїдок дакєдишнєй двоїни.

Трєба вшелїяк наглашиц же друга, трєца и штвєрта часц кнїжки злата вєдза, а ґєнерална оцєна така же цєлєчка цала кнїжка писана з прекрасним языком, чистим, ядровитим и барз прецизним. И то не лєм кед слово о словох. Вирєчєня абсолютно ясни, без звишкє, директно до цилю потрафяю. То не лєм комплимент, то цєлком очиглядна констатация датого.

ОДКРЫТЯ др. Грігорія Жатковича, бывшего губернатора пр, о Підкарпатській Русі (6.)

(З цілём захованя автентичности публікуєме в оригіланім тогочаснім карпаторуськім языку, зміну сьме зробили лем в графічній системі – латиніку сьме перетрансформовали до азбуки.)

С рішительным порозумінем, что в будучности діла Подкарпатской Руси отобраны будут от юрисдикції міністерства внутренних діл і вложены в руки міністер-председателя, что дійстно сталося дня 1-го януара 1920, я возвратілся до Ужгорода. Но само так сталося, як прежде: ані Статуты, ані выіменованіе Майора Пузы не дошли. Так я дня 19-го януара заш пошол до Прагі в сопровожденіи слідующих членов Діректоріи: Др. Брацайко, Др. Торонски і невыіменованым членом, Майором Пузою. Мы предложілі пресіденту дня 26-го і Міністерской Раді дня 27-го ексемпляр протеста Первой Центральной Русской Народной Рады, такожде требованія Діректоріи. Дня 27-го конферовали мы с міністрамі Швегла, Бенеш і Годжа, коли установлено было, что выіменованы будут трі комітеты, чтобы подробно претрактывали точки, іменно: **Терріторіальный Комітет, Констітуційный Комітет і Адміністративный Комітет.** Терріторіальный Комітет держал собрание, на котором появился і Др. Грушовски, яко репрезентант Словаков, но не могло прійти к порозумінію прото, ібо Др. Грушовски виявил, что іх клуб, іменно Словенскій Парламентарный Клуб, рішіл добровольно перепустіті Подкарпатской Русі лем терріторію лежасчу между ріками Унґ і Цірвка, іменно часть ужгородской жупы і дуже малу часть сіверо-восточного Земплина. (Číslo j. 2780 pres. Ministerstvo zahraničnych vecí. Predmet: Otpoved' na č. j. 27367 – 19 m. r. Rozhraničenie medzi Slovenskom і Karpatskou Rusou). Діректорія рішительно отбросіла сію пропосіцію і Терріторіальна Коммісія розойшлася. Того самого дня по полудні Констітуційна Коммісія сойшла-

ся і по нїсколько мінутовой дебаты розойшлася, с тім, что заш засідаті будет, як можно будет достаті репорт Адміністративного Комітета. Адміністративный Комітет нікогда не мал собрания, і так ціла процедура с фіашком докончлася. Я тогда сготовіл, і заслал формальны требованія, основанны на зробленных договорах, і был прізван пресідентом на конференцію дня 10-го фебруара, на которой конференції міністерскій совітник Др. Палліер, начальник руского отділенія міністер-председательства, тоже брал участія.

Мої требованія подробно были претрактываны і было мені обіцано, что правітельство формально зашлет мені отвита. Я достал отвит, с подпісю на концу „Pallier“, который не лем не пріял мною поданных требованій, но ані не прікоснул вопроса граніц, аутономіі і пр., і в кратці занімався лем вопросам адміністративнымі.

В отвит на сей так званный „Pallier Memorandum“ я заслал дня 14-го фебруара одну долгу і подробну лісту требованій опісуюсче прічины на сіі требованія, і требовал, чтобы чехословенское правітельство дало мені рядно выставленного отвита на рішительны проекты, переданны уже 27-го януара, до 17-го текущего місяца. Еслі не достану до того часа отвита од правітельства, держаті буду то негативным. Понеже отвит, доручен мені 17-го, не был прінадлежным, рядно выставленным, по засланіи касательного отвита раді рядного потверждения того самого дня, что нікогда не было сділано, я дня 19-го фебруара подал свою ресігнацію.

Члены Діректоріи ресігнаціями, датованными дня 2-го марта 1920 указали свою солідарность. Пісмом,

датованным 9-го марта я зрыхліл пріятіе моєй ресігнації. Так стоялі діла за долгій час. Правітельство не хотіло даті мені свідительства о том, что моя ресігнація была пріята, і конечно через лічну інтервенцію пресідента прійшло к согласію, что гранічный вопрос лішен будет рішенію между соймамі Чехословенска і Подкарпатской Русі, в ділах аутономіі – же правітельством Чехословенска не будут прінесены жадны рішенія, які протівятся рішеніям Міровой Конференції. Так уряд губернатора был мені сілован, который на рішительное желаніе промінентных Русінов я согласілся пріяті. Правітественное желаніе Міністерской Рады с дня 26-го апріля публіковано было, которое между іными зробіло распоряженіе на устроєніе Губерніальной Рады. Перебрал я свой уряд под дуже тяжкімі обстоятельствомі, подробности которых могут быті історічно інтересантными, но тут не служілі бы полезной цілі. Моє первое діло, як губернатора, было выданіе одного „Маніфеста“. Сей Маніфест сготовлен, апробован і выдан был согласіем правітельства. Іздан і розшірен был агентамі правітельства і контрасігнован віце-губернатором Петром Егрнфелдом. Меморандум сей между іным предложіл, что:

Цітація: „Конечное рішеніе вопроса граніцы Подкарпатской Русі, который под условіями вышепомянутых Генеральных Статутов лішен был обсчому рішенію Русінов і Словаков, не прівело к цілі, і прото лішен єсть констітуційному правітельству і парламенту Чехословенской републикі і сойму (парламенту) Подкарпатской Русі.

(Вытяг із Маніфеста Губернатора

Жатковича, контрастігнуваного віце-губернатором Егрнфелдом, публікованого 19-го юнія 1920).

Перебрал я уряд губернатора в полной відомості огромной велікості роботи яка ожідала мене, лем под тым условієм, же был я обезпечен, что одержу я найдальшу кооперацію со стороны чехословенского правительства. Но с сожаленієм при-нужден был я констатовати, что сія ожіданна помосч состояла головно із обіцаній, но не із діл.

Я совершенно объясніл пресіденту і другим, что с перебранієм уряда губернатора я задержал себѣ право провадіті діла так, чтобы Подкарпатска Рус достала ту аутономію, на яку она справедливо, по договорам і рішенію Міровой Конференції оправнена єсть.

По перебраніі своєго уряда я інтенсивно концентровал своє вніманіє на виробленіє плана, который был бы обезпеченієм для Русінов, что їх аутономія респектована єсть правительством, которое конечно пріспієт к переведенію пріятельского порозумінія между німі і их славянскімі братьямі Чехамі і Словакамі. По трех місячной орієнтації і ученіяся ту-тешных обстоятельств, я первый раз як губернатор пошол до Прагі, предложіл лічний реферат о об-счом положеніі Подкарпатской Русі. Рішено было, что выборы поддержа-ны будут в януару 1921. Я предложіл правительству проект выборowego права такжеде проект констітуції Подкарпатской Русі а сіце в септем-бру і октобру респектівно.

По участвованіі в новорочной аудієнції пресідента, ведно с прочімі членамі кабінета я дня 3-го яну-ара заш конферовал с міністер-предсідателем. По выраженіі своєго сожаленія, что данны обіцанія не были поддержаны, я особенно про пріходящії народны перепісі, спом-нул і требовал, на основі ту подро-бно описанных договоров, рішительно в пісмі: „чтобы по поводу ценсуса прі словенскіх ценсусовых урядніках были в неутральной террпторіі выіменованы тоже рускі ценсу-совы уряднікі.“

Міністер-предсідатель обезпечіл мене, что сейчас сообщітсѣ с Др. Мічурою, міністром с полною

властію для Словенска, і успорядіт сіє діло.

Дня 25-го януара я заслал міністру Др. Мічурі пісмо ч. Ч. Р. 77, описующі высшепомянутое і прочіі діла, указующі справедливость моєго требованія і желал для Русінов в Словенску, особенно Лігі Русінов, право свободного слова і печати, право явно держати собранія в Сло-венску, чтобы оні могли потолковать народу натуру і важность пріхо-дящего ценсуса, і тоже, чтобы прі словенскіх ілі чехословенскіх цен-сусовых урядніках были рускі уряднікі выіменованы. На сіє і дотепер не получил я жадного отвѣта.

Потребным єсть прімітіті, что я, маючи довірїя, же обіцанія хотя лем сего правительства исполнены будут, сілою сіх обіцаній обявіл публікі Под-карпатской Русі, же нікіі діла станут-ся, что – жаль – про прічины, навѣрно ясны, не ісполнілося.

Под час моєй вакації в Татранской Ломніці был я спеціальным куріром увідомлен о способі, якім ценсус в спорных террпторіях спішской, шарішской, земплінской і ужгород-ской жуп грозітсѣ быті, і вніманіє моє обрасчено было на урядну террорістичну політіку одного чехос-ловенского адміністративного на-чальніка, іменно жупана земплінской жупы Славіка, который вопрекі всім предідусчїм святым договорам і обі-цаніям, под своім іменем, розшірен своімі собственными урядніками, дал розпослаті одін ціркулар, в котором между іными кажет:

**Цітація: „Na Slovensku niet Rusi-
na ani Rusinky... A preto je zrejme,
že je toto nie ruska, lež maďaronska
agitacija... i pr.“**

Кромі высшепомянутого публічно розшіренного ціркулара сей самый высокой уряднік Чехословенска вы-дал тайны інструкції і розказы глав-ным служным своєй жупы, а сіце:

Цітація: „Č. 1851 – 921.

**Všetkim služnovskim uradom
v Zempline.**

**Na stale sa množiace chyry, že zo
župy Zemplinskej bude čiastka pri-
pojena k Podkarpatskej Rusi, kto-
re poburuju väčšinu slovenského
obyvateľstva župy, dávam uverej-
niť vyňatok s prípisu Ministerstva
s plnou mocou pre spravu Sloven-**

**ska zo dňa 19. – I. 1921, číslo 1727
– 21. odd. adm. I., kde stojí, že dľa
mierovej smluvy, ktorá pevne už aj
definitívne stanovila hranice medzi
Slovenskom i Podkarpatskou Ru-
siou, pripadajú ešte k Slovensku
mimo už prevzatých nasledujúce
obce:** (ту цїтуєт громаду сел тепер адміністрованных Подкарпатскою Русю).

**Žiadam vas, žeby ste o tom smysle
poučili obyvateľstvo Vašeho okresu
súčasne s tým, že opačne zpravy su
vymyslene a uplne bezpodstatne.**

Dr. Slavík, župan.“

Як я достал ціркулар Славіка в Татранской Ломніці, не моґол я віріті свідительству своіх очей. Я сейчас прервал свою вакацію і пошол до земплінской жупы, чтобы там внімати діла лічно, і по 4 денном побытіі там я віділ не лем то, что ціркулар широко-далеко по цілої жупі роз-пространен был урядніками жупы, но результат был такий, что я дня 14-го прінужден был гугґесоґрамовати пресіденту; міністер-предсідателю і міністру с полною властію для Сло-венска, як слїдуєт:

**Цітація: „Ціркулар земплінского
жупана Славіка, в котором твер-
діт, что декларация дакого быті
Русіном составляет маďарську
пропаганду, запрічініл, як я сам
лічно віділ подчас моєго путе-
шества через жупу земплінску,
урядный террор. В імені Русі-
нов мушу протестовати і на-
перед выявіті, что про сію
прокламацію Славіка ценсус не
может быті і не будет справед-
ливым для Русінов в земплінской
жупі. В сем ділі требую, чтобы
окажіте крокі были сділаны для
обезпеченія консолідації слав-
янскіх элементов в Чехословакіі.**

Др. Жатковіч, губернатор.“

Та се і абсолютно доказанны слу-чаї денаціоналізації во всіх частях спорной террпторіі єсть то, что Русіны досталі вмістно честного порозумінія, что сей ценсус провад-жен будет честно і комміссією, со-стоясчою із Чехословаков і Русінов.

Утратівше довірїє в іскренности і добром наміреніі правительства я дня 19-го марта заслал пресіденту мою ресіґнацію с уряда губернатора.

Про хвороту пресідента в сем ділі

ніч не было зроблено до 12-го априля, коли был я призван президентом і конферовал с ним. Результатом сей конференції была условность со стороны правительства і моєй прийті к даякому порозуменію. Репрезентанты всіх політичеських партій запрошены были до Прагі і окремішно і колективно выслушаны были міністерпредсідателем Черным. По їх отшествіі мої конференції с правительством продолжаліся. Дня 30-го априля я достал от правительства формальный писемный отвіт на мої писменно предложены требования. Отвіт сей убіділ мене о неприємности наших касательных мніній в ділі вопроса Подкарпатской

Русі, і прото я того самого дня спішіл пріятіє поданной моєй ресігнації. Вопрос моєй ресігнації і други діла заш претрактваны были президентом Масариком, міністер-предсідателем Черным і мною на одной трі годинной конференції в середу, дня 3-го мая 1921. На концу сей конференції я опять желал пріятіє моєй ресігнації, котора потом в писмі датованном дня 13-го мая 1921 пріята была президентом Масариком. Писмо сіє єсть як слідуєт:

„V Praze dne 13. kvetna 1921.

Pane Dr-e Žatkoviči, přijal jsem na Vaši opetovanou žádost resignacii Vašu na urad prozatimneho guvernéra Podkarpatské Rusi.

Ďekuji Vam za služby, které jste prokázal v urade svém republice a své vlasti a preji Vaši další práci pro Vaš narod mnoho zdaru.

Kontrassignovano: Černy, v. r.

T. G. Masaryk, v. r.“

К высшепомянутому міністер-предсідатель додал: *„Ja pak za svou osobu a jménom vlády československé připojuji se plně a srdečně k dikum pane presidentovym.*

Predseda vlády: Černy, v. r.“

Се єст історія, і мушу сказати – смутна історія.

(Закінчіня в далшім числі.)

Проф. РНДр. Йозеф ТЕРЕК, к. н., Кошіці

Стонгендж – найзнаміша мегалолітична святиня

На многих місцях Землі ся находят великы камінны будовы, о котрых знаме мало або цалком ніч, што сімболізують і нашто служили. Обычайно їх посуджуєме з днешніх поглядів култур, релігій, култів, позераня на світ з боку смертельности ці несмертельности. Были то істы набоженьскы проявы почливости к предкам, култу мертвых, великы цінтерї, може, і плодности, але і ослава великих природных сил. Тоты великы **мегалоліты** суть распорошены нелем в Европі, але по цілім світі, главно в Орєнті, Африці і Азії. Часто суть то парутоновы, але і пару десяток тоновы каміня менше ці веце оброблены і од місць їх добываня находят ся десятки і стовкы кілометрів. **Тота култура ся называть мегалолітична.** Дотеперь є загадным, як їх будовали і транспортовали. Проб высвітлити то є много, але вшыткы высвітліня не суть єднозначны. Кажда будова ся визначує орігінальностєв і наісто не походить лем од єдного зрілого народа, але і ту мож распознати сполочны знакы.

На Сардинії, острові мовчаня, ся находит коло 10 тисѣх круговых ставеб (**нурагів**). Найвекшы ся находят в Бретонії, де у 8-кілометровім пасї доднесь стоїть высше 3 тисѣх камінїв – менгірів різной великости. О їх ставителях і значіню не знаме скоро ніч. Лем ся додумуєме, же то были култовы місця і походятъ приблизительно із 13. стороча перед Хрістом. Далшов інтересностєв суть камінны столы – **долмены**, якы суть горизонтально положены платні на стоячіх **менгірах**, стовпах. Долмены ся поважують за старшы, котры хранили гробовы коморы з довгыма

пішниками з камінных квадрів. Дотеперь впливають на нас як дашто нереальне, великы камінны столы про обрив. Дакотры з них важать аж стовкы метраків. Міджі найстаршы камінны будовы світа, котры суть россіяны по Малті, яких вік далеко перевышує егіптьскы піраміды і сягать до періоду 4 500 – 4 100 років перед Хрістом. Будователї тых монументів не зохабили ниякы справы о їх походжіню. Дакотры камінны блоки суть прикрашены прецізныма шпіраловитыма елементами. То вшытко прозраджує, же їх будователї мали естетичне чутя, котре персяговало рамкы технічных і функчных цілів. Што скоро вшыткы споує, є то, же про археологів суть абсолютно стерілны. Не находиме внутрі спомянутых ставеб скоро ніч, з чого бы мож было дедуковати, што ся ту діяло і на што служили.

Споміджі найславнішых і найзнамішых будов є **Стонгендж (Stonehenge)**. Дотеперь є поважована за найвпливнїшу памятку северозападной Европы. Недалеко в Авебурї ся находит іщі старший і розсягліший круг. На брітаньскых островах ся находит много різно формованых камінных кругів.

Стонгенджскый ставебный колос творить група пісковцєвых монолітів (**сарсенів**, одназвы Сарацены). Будова має форму круга з насыпом і шанцом з діаметром 110 м, котрый творять два концентрічны кругы. Перша писмова справа є з року 1136 в творі *Історія кралів Брітанії*, написана Годфреєм із Монмавту. Подля нєго комплекс мав быти выбудованый в давных часах в Ірську тамтешніма обрами. Пізнї-

ше каміні були перенесені чароділником Мерліном. Каміні мають чароділну міць і лічать вшитки хвороти. Первісні ініціативи в їх будованю ся приписують Римлянам, Данам, Мікенцям, Друйдам. Стонгендж не був побудований нараз, але поступно в протягу скоро тисяч років. На зачатку то був лем круговий насып, обведжений шанцом. В другій фазі був круговий насып обставляний деревяныма колами. В третій фазі були ту транспортованы квадры зо синіватого каміня пісковця, а пізніше – масівны пісковцёвы сарсены, котры были спевнены з носниками на підпорах.

Локаліта пробадана до великих деталей, пробадана і угликовов методов Ц14. Нашли ся ту і части з парогів, може ся вживали на проглублёваня ям про камінны блоки, части пазуриків і сокыр, уламкы з керамікы, кістяны іглиці і дакілько скелетів. Тоты предмети нам але не дають достаточный образ о тім, на який ціль дане місце было выбудоване. Но о то бівшу ціну мають, кідь собі усвідомиме, же місце ся хосновало стовкы а може і тисячі років.

Навыше не суть ту ниякы сліды по одпадках, котры суть супроводным явом людських обысть. Правдоподобно служили як святи місця, к яким ся односили як ку храмам.

Днешня їх подоба є неповна. Баданя все спроваджали шпекуляції. Дотеперь несподівує вжытый матеріал. Синій камінь походить все з Преселі Гіллс, вытріскнувшого із земской скоры у Велсі, далекого 217 аж 250 км, окремы фалаты каміня важыли і 1,5 тony, найвекшы были довгы 2 метры. Монолітны пісковцёвы каміні (тзв. сарсены) были транспортованы лем з 29 км далекого Мерлбурж Давнс (*Marlborough Downs*), важыли аж 40 тон, міряли 9 м а на їх траспорт треба были тісяч людей, подля іншых технологій транспорту стачіло 150 людей. Транспортованых але было аж 80 монолітів. З подобным проблемом было треба ся пасовати при вертикалізації, але векшым проблемом было піднятя носників, котры мали чап і ямку.

Горбкаста країна з множеством мегалолітичных могыл, мегалолітичный храм (дакотры каміні аж 45-тоновы) – то накрасша святыня в правіку. Мегалолітична будова з фундаментом заложеным на спойню кругу і підковы, выжарує дашто святе і магічне, побудована в роках 5 200 – 3 600 п. Х., хоць датумы ся розходять. Скамянїле божество ведно з многыма далшыма будовами творить умелецькый дізайн країны. В минулім сторочу было то култове місце руху гіпіс, теперь ся ту сходять прихыленці кельтсько-

• Віртуалный модел прадавной універзалной святыні у Стонгендж (Stonehenge).

го руху і є той центром чествователів Сонця і сімпатизантів руху Нью Ейдж (*New Age*). Днешні Друїди утримують традицію щорічних ослав обертання Сонця. Теперішній вигляд місця аматорів, але і серйозних учених у сфері позоровання Сонця, Місяця і інших астрономічних явів.

Стонгендж є найпорядуманішим монументом пра-віку. Їго части були побудовані так, жебы визначили точки виходу і западу Сонця і Місяця, главно виход Сонця при його літнім обертанню. На осі будови дасть предповідати затемніня Сонця і могли ся робити і далшы астрономічны слідованя. Векшына тых догадів ся не потвердила, хоць фактор літного обертання Сонця не мож спохыбнити, а тото притягує многих навіщівників.

Высока кількість туристів – 80- аж 100-тісяч на рік – зо вшитых кутів світа, тісячі авт робить проблем археологам і охранцям памяток. В сучасности ся планує пересмерованя путей, бо ведуть близко той памятки.

Камінны комплексы маюць характерістичну кругову подобу, але і еліпсовиту, подобны ся находят на островах Гозо і Малта в ротундах грецькой культури, але і пантеоні римской класіки. Круг є сімболічна сила, котра храниць дашто святе. І чоловік собі робить навколо себе круг реальный ці імагінарный, абы сі хранив то, што му є властне.

Стонгендж є єдным із тісячів доказів, же чоловік як сполоченське створіння потребоває од зачатку свого естествованя проявляти ся перед дачим абсолютным, т. є. формов набоженської віри, што мож дефіновати як оригінальне снажіння представити змысел властной екзистенції.

Не є зато чудне, же тот унікатна будова была записана до списку світової культурної дідовизны.

(Зо словенського до русинського языка перетлумачів: А. З.)

• Часть менгірів і трілітів комплексу Стонгендж у сучасности.

Фотка: Й. Терек

• 19. научный семінар карпаторусиністікы ся одбыв 3. октября 2012 за участи окрем іншых: (зліва) директоркы ІРЯК ПУ доц. ПгДр. А. Плішковой, ПгД., заграничної лекторкы Мгр. Гелены Медешіовой з Общества русиньского языка і літературы в Новім Саді, і одборной асістенткы ІРЯК ПУ ПгДр. К. Копоровой.
Фотка: Л. Сопірякова

• Погляд на часть участників 19. научного семінара карпаторусиністікы, котрый регулярно уж четвертый рік організує Інститут русиньского языка і културы Пряшівской універзیتی в Пряшові.
Фотка: Л. Сопірякова

• Група Русинів із Підкарпаття з русиньською заставою дала ся на пам'ятку сфотожити коло пам'ятника на горі Кременець в рамках фестивалу під назвою „Кременець – 2012“, який ся odbyв 14. юлія 2012. Фотка: В. Падяк

